ŠIAURĖS ATĖNAI

2012 m. gegužės 18 d. Nr. 19 (1085) ISSN 1392-7760 Kaina 1,90 Lt

Ko klausia eilėraštis — p. 2

Išskridęs keruakiškais greitkeliais — p. 3

Nekrošiaus Dante – be metafizikos — p. 5

Miłoszo biografijos paraštėse — p. 8

Šviesos potvynių meto

IEVA GUDMONAITĖ

Spengsmo

Kai klampūs nuo ryto kaitros, jau beveik nebemėlyni akių vyzdžiai priartėja prie rudojo ūko, jame išryškėja formos, panašios į žmonių statytas gyvenvietes. Jos susikuria sąmonėje kaip kadaise, galbūt pagal hipotezę, kaip visada labiau primenančią eilėraštį. Pagal tokią, kuri teigia, kad saulės sistema susidaro iš prosaulinio ūko, iš belytėje šalčio ir nieko zonoje plaukiojančios nešvaros. Jie susilipdė kaip kokie anapusiniai koriai – iš pradžių jie panašūs į beformę plazmą, o paskui, draskomi ir kutenami neaiškių energijų, pamažėle virsta rutuliu. Taip ir gyvenvietės po truputį kilo iš teškančio, saulės svilinamo molio, kol virto namų, takų, sienų ir bažnyčių struktūromis. Purvo gabalėliai, virtę mažučiais biriais kristaliukais, po kuriuos švelniai kaip šviesa bėginėja figūros. Gražu žiūrėti, kaip skaidriose formose greitai juda maži juodi taškeliai, išskaidantys ir trupinantys šviesą, lūžtančią per visą miestą lyg per prizmę ir vaivorykšte grąžinančią visatai pelnytą tuštumą. Tokią išorinę skaidrą pasiekė tos civilizacijos, kuriose priaugę stiklinių namų ir netgi stiklinių bažnyčių. Sunku suvokti, kaip jie nesubyra, kai koks didelis šapas, prieš tai metęs gūdų šešėlį ant miesto, užgriūva stiklakūnius. Gal tie padarai, gyvenvietes pavertę tokiomis trapiomis, yra kokie amžinybės tarnai, besityčiojantys iš materijos ir jos laikinumui įtvirtinti statantys stiklinius bokštus?

Visai kitaip yra su pirmykšte žmonija. Grubūs jų gyvenviečių paviršiai – šiltos rudo molio dėžutės, kartais išraižytos smulkučiais ženklais. Iš išorės atrodo, kad ta sunkių, nejudrių stačiakampių būtis yra amžina statika, be judesių, be fazių kaitos, neauganti ir nesiplečianti. Nepastebimi žemės papuošalai, masyvūs ir aiškūs, kokius ant kaklo dėvi akmens amžiaus moterys. Tačiau šio struktūruoto molio viduje vyksta stebuklai. Formos ten kibirkščiuoja, traška, pučiasi, teka, pulsuoja, dunda ir tirpsta. Gilioje prieblandoj (langų ten nėra, tik anga ugniai praryti) barška moliniai puodeliai, spingčioja akmeninės lėkštutės ir spinduliuoja dramblio kaulo adatos. Šviesa, išsiveržusi iš mažų plyšelių, puola rupius paviršius ir verčia juos keisti konsistenciją, kuria ant jų įvairius prieblandos žaidimus, kaitos ir judesio instaliaciją. Daiktai, susidėlioję niekam nežinoma, atsitiktine tvarka, sudaro melancholiškas faktūrų ir formų mišias, kurių niekas nejaučia, nemato ir neprisimena. Čia, pakabintos išjudintoj prieblandoj, jos sudaro sapningas fotografijas, amžinai pasmerktas būti talpintojomis. Jei tokios, padidintos iki keleivinio laivo dydžio, jos sklandytų mūsų erdvėje, tai iškart sukeltų grimzlias ekstazes žmogui, ant jo lašėtų talpūs ir vaiduokliški ryškalai, apšviesdami veidų glazūras besiskaidančia Dievo šviesa.

Daiktai į vienokią kompoziciją susidėlioja tik trumpam laikui, nes tokioj vidinio spengsmo erdvėj niekas negali išlikti stabilu. Čia viskas dėliojasi ir kuriasi kaip kaleidoskope, vienos dermės sutrupinamos, kad jomis būtų sutelktos naujos, dar labiau įsismelkiančios fotografijos. Taigi ten jauties atsidūręs kaip kokio neaiškaus kaleidoskopo viduje, jau pats protas sproginėja ir sukasi nuo neišsenkančių įspūdžių.

Neaišku, kaip tokios statiškos molio sienos tūkstančius metų išlaiko viduje tokį šėlą. Kaip jos, supamos tuščios erdvės į šonus, o baugiausiai į viršų, gaubiamos ilgų tamsos ir šalčio talpyklų, sugeba išlikti? Gal jos vis dėlto yra iš žemės ir saulės traukos susikūrę erdvių trupiniai, tekantys tik savo orbitomis ir priklausantys tik tam vienam sukimuisi aplink. Tik neaišku, kodėl nesprogsta nuo vidinės įtampos, plintančios ir sugeriančios save. Kodėl neišsibarsto kaip sąveikų neatlaikiusi apokaliptinė snaigė ir nesudaro šalto ir belyčio ūko, yrančio milijardus metų mums nepažįstamame spengsme.

Vidurvasaris

Juoda ir lipni kaitra siaubė daugiaaukščių namų rajoną – nuo stipraus jos gūsio išėjus iš namo, akių dugnai pajuodavo, sąmonėj sujudo gausybė juodų taškų – tai buvo svaigulys, nepanašus į jokį kitą svaigulį, tik šitą, kuris galėjo aplankyti būtent šiame visatos taške, kur saulei pasiekus zenitą daugiaaukščių paviršiai pabąla, o langai juose patamsėja, kur sustingsta ir nejuda žaidimų aikštelės gaubliuose vešančios dilgėlės, kur vasarą kiemuose matosi tik vaikai ir seniai – tie, kuriems jau nebūtina žaisti rimtų žaidimų ir kurių rainelės atspindi sidabrišką daugiaaukščių šviesą, jau nesuprasi – nuo sienų ar nuo langų, viskas susilieja ir juos pasiekia kaip vėjas. Seniai ir vaikai – tik jie visada sapne, vientisame gaudime, kurio nesuardo net pats sapno šešėlis. Visur teka sidabriškas sapnų kraujas – metalinių žaidimų aikštelių paviršiais, nepjaunama, virpančia nuo žmogaus auros žole, ramiai užgesdamas cirkuliuoja praeivių prakaito lašeliuose, nesuvaldomai sūkuriuoja vaikų ir senių latakuose – karštos ir virpančios kraujo srovės, aplenkiančios aortą ir pulsuojančius plautukus, verčiančios vienaip ar kitaip elgtis: vaikus – telktis ir kibirkščiuojant suktis, suptis sūpynėmis įtartinai nepažįstamu greičiu, gyvsidabriškai lakioti keliant vėją ir verčiant degti žolynus, suptis – stipriai, beprotiškai, nenumaldomai; klegėti, muštis, spiečiais kilti į dangų, gerti, gerti lipnų limonadą iš kiosko (pigesnį, ryškesnės spalvos), šlamšti cukrumi apibertus guminukus už dvidešimt centų, žaisti, žaisti gaudynes, slėpynes, vagis ir plėšikus, žaisti, žaisti, suptis beprotiškai, suktis, bėgti, lakioti, sidabruoti, suptis, suptis, žaisti ir kaisti, įkaisti stipriau, nei šita kaitros saulė įkaitina daugiaaukščių stogų dervą, trintis raudonais veideliais, dar labiau kaitint orą, įlipt ir iškrist iš medžių, susižaloti kelius, alkūnes, degant, siaučiant, pulsuojant jaunam kraujui – smarkiai vėluoti, kai pro langus motinos visa gerkle šaukia pietų, grįžti, nerūpestingai, net nepastebint ar gal net ne visai norint suvalgyti mamos pusdienį gamintą maistą, ir vėl grįžti žaidimų, vėl siausti, vėl būti, lakioti taip, kaip dar nieks nelakiojo, kaip niekas nežinojo – taip lakioti, kad kitą dieną vėl atsibustum šitoj planetoj, šitam kaitros apsuptam rajone, kad čia atsibustum – reikėjo stengtis, reikėjo nenumaldomai siausti.

Autorės nuotrauka

Siaučia ir kregždės – raižo tunelius, suka netikslius ratus, kuria skliautus, projektuoja, visaip stengiasi nupiešti kitų planetų žemėlapius, skleidžia apokaliptinį, šaižų cypimą, mažais judančiais šešėliais barsto žemę ir namus – jau nebesuprasi, kas mirga akyse, kokie taškai judinami viduj cypia ir alpiai švytuoja. Tik galiausiai tau paaiškinama, kad tie paukščiai taip nardo dėl mažučių, mūsų akiai nematomų, viršuje kabančių vabzdžių – taškų, kad daro staigius judesius, sunaudoja daug energijos, kad be perstojo siaučia ir suka ratus dėl mažyčių taškelių, be kurių negalėtų taip siausti, be kurių kristų žemėn lyg užgesę meteoritai, be kurių nusėtų rajonus grakščiais savo kūneliais, kuriuos galiausiai nusėtų mažyčiai taškeliai – vabzdžiai ir mažyčiai dangaus taškeliai, dėl kurių jie išnyktų ir nuo žemės paviršiaus, palikdami virš savęs žydrą orą ir nykstančius žemėlapius. Galiausiai – nieko nepalikdami. Nieko nieko.

Tokią dieną, *kai nieko*, kai saulė vaiduokliškai neįžiūrima kybo zenite, guliu vidury plynės, viduj sūkuriuojant taškams – guliu ir laukiu, kada prie septyniolikto namo augančio klevo šešėlis pasislinks ant priešais esančio namo sienos.

Nepakeliamos lengvybės

Išsirpinęs dangų akyse iki nenusakomo žydrumo, paleidęs vėjais viską, ant ko būtų buvę galima ką nors realaus pastatyti ar užauginti, daiktus išsklaidęs iki neapčiuopiamo virpėjimo, mane – išsisklaidžiusią, išvaikščiojusią, prasiautusią, pavasario vėju mitusią – kovas galų gale pasodinęs prie stalo. Mane, pamažu išsigąstančią dėl daugybės nepadarytų darbų, neparašytų ir neperskaitytų tekstų. Nes visą tą, rodytųs, išsisklaidžiusį laiką – klaidžiodama, braudamasi į kitų erdves, sėdinėdama, gulinėdama paupiais, žiūrinėdama, uostinėdama, be perstojo dainuodama, kalbindama nepažįstamus, kalbinama, šokdinama, besikraustanti – be perstojo kūriau raštą *kūnu* – raižiau buvimo žemėlapius – linijas, punktyrus, dermes, chaotiškas kreives, dėjau taškus – visas miestas buvęs manęs pilnas, manimi prisirpusios padangėm klaidžiojo žmonių akys. Ne tik manimi, taip pat ir vieni kitais, ir tuo pačiu dabar jau įsileidžiančiu kamuolinius debesis dangumi. Tai buvo *matomas* raštas, mano paliktų pėdsakų ir ženklų virtinė, ritmiška, skirtingais dažniais viena kitą kartojanti, besiplečianti iki nesuvokiamo dydžio, kaskart save ištrinanti ir sukurianti iš naujo – atspindinti pačios visatos pulsavimą, makroženklų struktūras, kurios atsikuria mūsų regoje kaip mažos, kaip viduje pakeitęs dydį įvykių atsiminimas, kažkas dvelkiančio nuo mažų daiktelių – tai ir buvo tai, ką skaičiau. Užrašytą realybę pakeitus į *rašomą* – čia ir dabar vykstančią, kunkuliuojančią, sūkuriuojančią, įstumiančią į keisčiausias situacijas, išmušančią pagrindą iš po kojų, tau pačiam bėgant – bandant išvengti protui nesuvokiamo naujumo – bėgant ir atbėgant į tai, nuo ko bėgai.

Nukelta į p. 6

MICHAEL AUGUSTIN

Keletas klausimų, susijusių su eilėraščiais

Pearse'ui Hutchinsonui & Martinui Mooijui

Ar gali pasaulį pakeisti poetai?
Gottfriedas Bennas

Kas yra poezija?
Žemynas
ar veikiau vandenynas?

Daugiau yra parašytų
ar neparašytų eilėraščių?

Kiek kainuoja
pagaminti
eilėraštį?

Kuris eilėraštis
pasako daugiau apie autorių:
jo pirmas ar paskutinis?

Kiek vidutiniškai per mėnesį
reikia eilėraščių,
kad sėkmingai funkcionuotų
keturių asmenų namų ūkis?

Ar eilėraštyje
turėtų būti rašoma visa tai,
kas yra laikraštyje,
ar visa tai,
ko laikraštyje nėra?

Kokių žodžių
dar niekada
nėra pasitaikę
eilėraštyje?

Jeigu padėjus
eilėraščių tomelį
ant svarstyklių
jos rodys 300 gramų,
ar tai bus
popieriaus,
ar eilėraščių svoris?

Kas yra
priešingybė
eilėraščiui?

Ar eilėraščiai
yra veikiau garsūs,
ar veikiau tylūs?

Kiek senų eilėraščių
telpa į vieną naują?
Ir kiek naujų
į vieną seną?

Kuo skiriasi
eilėraštis su pavadinimu
nuo eilėraščio be pavadinimo,
neskaitant to,
kad vienas turi pavadinimą,
o kitas – ne?

Kur nurodyta
eilėraščio
vartojimo data?

Ar yra galimybė
pratęsti
eilėraščio
galiojimo laiką?

Ar gali eilėraščiai
atgaivinti mirusius?

Ar eilėraštis turi
daugiau, ar mažiau gyvybių
negu katė,
ir kiek gyvybių
turi eilėraštis apie kates?

Ar galima
pasiskiepyti
nuo eilėraščių?

Kurgi dar gali
nuvesti eilėraštis?

Ar įmanoma
eilėraštį,
kurį teko išmokti atmintinai,
visiškai vėl užmiršti?

Kaip eilėraščiai
gali apsiginti nuo to,
kad nebūtų sukišti
į antologijas?

Ar eilėraščiai gali
daugintis
apsidulkinimo būdu,
ar tam visada
būtini eilėraščiai apie bites?

Ar meilės eilėraštis turi
būti geras lovoje?

Kokie meilės eilėraščiai
yra geresni:
tie, kurie prieš,
ar tie, kur po?

Ar meilės eilėraščiai
yra individualūs,
ar pritaikomi bet kam?

Kada vėliausiai
turėtų baigtis trumpas eilėraštis,
kad nekiltų pavojus,
jog jis bus palaikytas
ilgu eilėraščiu?

Ar galima eilėraštį
sukurti dirbtinai?

Kiek daugiausiai eilėraščių
galima perskaityti,
prieš sėdant vairuoti automobilį?

Kaip galima
užkirsti kelią eilėraščiui?

Ar eilėraštis jaus,
jei jį nubrauksim
nuo literatūros istorijos
apsiausto skverno?

Ar turėtų eilėraščiuose
būti pridėta
nuoroda:
„Nereikalinga išbraukti“?

Ar eilėraščiai turi
atsisakyti parodymų?

Ar galima skęstančiam
mesti eilėraštį?

Apie ką prisimena
neužmirštami eilėraščiai?

Ar politiniai eilėraščiai
atstovauja
nepolitinių eilėraščių
interesams?

Kokio gerumo turi būti eilėraštis,
kad būtų uždraustas?

Ar eilėraščiai išgaruoja,
jeigu knygą
per ilgai paliekame atverstą?

Ar Žemė
vienintelė planeta,
kurioje egzistuoja
eilėraščiai?

Ar reikėtų
krizių situacijomis
naudoti eilėraščius?

Ar yra užtikrinamas
gyventojų
aprūpinimas
eilėraščiais?

Ar paruoštas eilėraščių rezervas
nelaimės atvejui,
ir kiek laiko
jo užtektų?

Kiek laiko
žmogus gali
išgyventi
be eilėraščių?

Iš vokiečių k. vertė Antanas A. Jonynas

Laiku ir nelaiku

Tautų kilnieji

Plokite iš džiaugsmo, visos tautos!
Šlovinkite Dievą džiaugsmo valiavimais!
Juk VIEŠPATS, Aukščiausiasis, šiurpą pagarbų kelia,
didis visos žemės karalius.
Tautas mums pavaldžias jis padarė,
gentis padėjo mums po kojų.
Paveldą mums jis išrinko, –
pasididžiavimą savo tautos, kurią jis myli.
Dievas žengia, lydimas džiaugsmo šauksmų,
VIEŠPATS, lydimas ragų gaudesio.
Giedokite šlovės giesmes Dievui,
giedokite šlovės giesmes!
Giedokite šlovės giesmes mūsų Karaliui,
giedokite šlovės giesmes!
Juk Dievas yra visos žemės karalius, –
giedokite jam šlovės himną!
Dievas viešpatauja visoms tautoms;
Dievas sėdi savo šventajame soste.
Tautų didžiūnai renkasi
su tauta Dievo, kurį Abraomas garbino.
Juk žemės skydai priklauso Dievui, – jis yra didžiai iškilus.

Ps 47, 2–10

Jeigu psalmėje tebūtų žodžiai: „Giedokite šlovės giesmes Dievui, giedokite šlovės giesmes! Giedokite šlovės giesmes mūsų Karaliui, giedokite šlovės giesmes! Juk Dievas yra visos žemės karalius, giedokite jam šlovės himną!“, ji būtų dar viena šlovinimo ar garbinimo psalmė, himnas – nuobodus, kaip įprasta kažką aukštinantiems himnams. Rigvedoje, Egipto raštuose apstu tokių dievus liaupsinančių himnų, vardijančių visas savybes, kurios, himnų kūrėjų manymu, turėtų labai patikti dievams – šitaip įsiteikus, tikėtasi maloningo jų žvilgsnio. Bet šioje psalmėje į Dievą nesikreipiama. Kreipiamasi į „tautas“, jei tikėsime vertėjais. Ir jei įsijausime, kad esame iš tų kažkokių „tautų“, psalmės žodžiai pasirodys, švelniai tariant, keisti, jei ne makabriški: tautos raginamos džiaugsmingai ploti šiurpą keliančiam Dievui, kuris „tautas pavaldžias mums padarė, gentis padėjo mums po kojų“. O jei laikysime save tais, kuriems tos tautos pajungtos ir gentys paklotos po kojų?.. Kad ir kaip žiūrėtume, taip ir neaišku, ar katučių džiaugsmingai ploti turėtų tos pajungtos ir padėtos po kažkieno kojomis tautos, ar reikėtų džiaugsmingai įsijausti į užkariautojų vaidmenį? Šiurpas ima krėsti, įsivaizdavus tokią situaciją, kurią mums pateikia vertėjai: lyg pildytųsi visi antisemitiniai gąsdinimai. Ar bent jau visi tie pasaulinio žydų sąmokslo kliedesiai turėtų pagrindą po kojų.

Todėl reikėtų atidžiau peržiūrėti vertimus. Pirmiausia dėl terminų „tautos“ ir „gentys“. Hebrajiškai psalmėje vartojami trys žodžiai *`amim*, *goyim* ir *le´umim*. Visi daugiskaita ir visų reikšmės Biblijoje nėra griežtai apibrėžtos, vartojamos dažniausiai kaip sinonimai, nors galima rasti šiokių tokių nusistovėjusių vartosenos formų, sudarytų su kitais žodžiais. Pvz., vienaskaita *`am* su *Israel* reiškia „izraelitai“, „Izraelio tauta“, *`am* su žodžiu *ha´arec* (žemė) reiškia „krašto žmonės“. Pastarasis junginys ilgainiui apaugo pejoratyvinėmis nuostatomis ir ėmė reikšti tamsuolius, neišsilavinusius žmones. *Goi* – gerai pažįstamas žodis, garsėjantis kaip žydų vartojamas pejoratyvinis žodis, reiškiantis pagonis, t. y. ne žydus. Bet Biblijoje jis vartojamas visiškai neutraliai. Abraomui Dievas pažadėjo padaryti jį *´av-hamon goyim* („tėvu daugelio tautų“, Pr 17, 4–5). O *le´umim* – tiesiog sinonimas, beveik nevartojamas atskirai nuo anų dviejų, dažniausiai – literatūrinė priemonė, kad būtų išvengta kalbant apie tą patį vartoti tą patį žodį.

Visi trys terminai nurodo tik žmonių grupes, bendruomenes, bet nenurodo, kokiu pagrindu tos bendruomenės susidarė. Tai gali būti ir bendruomenės, ką nors laikančios bendru protėviu, ir bendruomenės, kurias sieja bendros gyvenamos žemės, ir bendruomenės, siejamos bendros politinės erdvės, santvarkos, bendrų religinių praktikų ir t. t.

Kiti žodžiai, keliantys, matyt, daugiausia įtarimų, yra „pavaldžias padarė“. Hebrajiškai čia vienintelį kartą Biblijoje pavartota viena iš veiksmažodžio *davar* formų, be to, neapibrėžto laiko. Įprasta, dažniausiai vartojama forma jis reiškia „kalbėti“. Aramėjų ir arabų kalbose šios šaknies žodis reiškia „pasitraukti“, „atsukti nugarą“. Šioje psalmės eilutėje forma pasirinkta tokia, kad gali reikšti ir vedimą, vadovavimą, t. y. tokį veikimą, dėl kurio kažkas kažkur traukia. Tai gali reikšti ir privertimą trauktis, pasitraukti, atsitraukti tuos, kurie buvo tapę grėsme, puolančius priešus. Gal čia jis tiesiog galėtų reikšti „įveikia“, „įveiks“. O žodžio „padėjo“ apskritai nėra. Žodis *tahat*, visiškai logiškai verčiamas kaip „po“, turi ir kitą reikšmę – „vietoj“, „dėl“, kuo žaidžiama viename iš aramėjiškų šios psalmės vertimų, kur šioje eilutėje galima apčiuopti užuominą į išsigelbėjimą, žuvus kažkam kitam. Tokiu atveju tą eilutę būtų galima versti taip: „Jis įveikia dėl mūsų tautas, bendrijos – po mūsų kojomis“ (kad ir kaip nemaloniai ir vis dar įtartinai tai skamba).

Klausimas lieka, kas tie „mes“. Kokia tai bendrija? Kaip galima spėti analizuojant psalmę – tie, kas buvo išgelbėti, aplinkui žūvant kitiems. Tai gal ir tos kitos bendrijos, kad ir kokios jos būtų, kurios išliko, kurios nebuvo nusiaubtos, nes ir jos patyrė šiurpulingą galią to, kuris čia vadinamas visos žemės Karaliumi. Galbūt čia menamos istorinės aplinkybės, kai kažkokia bendruomenė suvokė, kad neįtikėtinu būdu, lyg kažkam kitam įsikišus, išliko gyva, kai grėsė aiški mirtis, kad ir kas tą grėsmę kėlė – maras ar užpuolikas. Ir paskutinė eilutė, kur vietoj „didžiūnai“ turėtų būti „kilnieji“ (hebr. *nadiv* reiškia „kilnus“, „geranoriškas“, „dosnus“), vainikuojanti psalmę, atsako į klausimą, kas tie „mes“ ir kas tos „tautos“, kviečiamos džiaugtis kartu, – tai kilnieji iš visų tautų, susibūrę su Abraomo Dievo tauta po skydu, galinčiu pridengti visą žemę. Šis įvaizdis rodo ne agresyviai naikinantį, bet ginantį Dievą. Už tai psalmininkas ir kviečia „pakelti džiaugsmo taures“... Tuos, kurie yra kilnūs, geranoriški ar tiesiog dosnūs.

-akp-

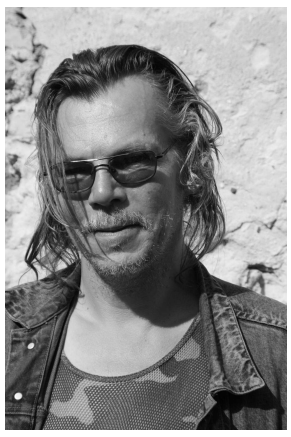

1966–2012

Išskridęs keruakiškais greitkeliais

Gegužės 14-ąją mirė Tomas Arūnas Rudokas. Mirė nuostabia mirtimi, kurios galėtų pavydėti kiekvienas romantikas ir kuri visiškai tinka hipiškos mąstysenos François Villono ir Jacko Kerouaco įpėdiniui: mirė savo kukliame bute anapus geležinkelio, merginos glėbyje gerdamas vyną. O gatvėje žydėjo kaštonai ir kvepėjo alyvos – lygiai taip pat kaip prieš keturiasdešimt metų, kai Kaune žuvo kitas laisve kvėpavęs hipis. Gal tai ir netikusi metafora, bet žydinčiai gegužei, matyt, lemta tapti hipių išėjimo mėnesiu.

Neslėpsiu – galvojant apie Tomą dar Jam gyvam esant dažnai aplankydavo mintis: „Kaip Jis dar nenumirė?“ Rudoko legenda virtęs gyvenimo būdas išties šimteriopai pranoko Jo – neslėpkime – dažniausiai mėgėjiško, trubadūriško stiliaus kūrybą. Nuo pat jaunystės, nuo pirmųjų eilėraščių Rudokas deklaravo savo priklausymą bytnikų ir hipių kūrybinei tradicijai, kurioje pati kūryba suvokiama ne kaip tikslas, bet tik kaip paties gyvenimo, patirties nuobiros. Egzistencializmas, išdidi laikysena, nesitaikstymas buvo Jo gyvenimo principai. Galbūt būtent dėl to Jis buvo gyvas, radikalus abiejų mūsų šalyje pastaraisiais dešimtmečiais egzistavusių sistemų santykio su nepaklusniais ir išdidžiais laisvūnais pavyzdys – sovietmečiu maištavo mokykloje, paliko ją ir komjaunimą, nepriklausomybės metais buvo kalintas už alimentų nemokėjimą, likusį laiką savo noru buvo įkalintas Jo nepriėmusios sistemos išorėje, gatvėje, kur gėrė nesidrovėdamas prašyti pinigų iš bičiulių ir pažįstamų. Tai buvo žmogus-išorė, už sukeltas muštynes tapęs *persona non grata* Rašytojų sąjungos kavinėje, todėl gėręs jos prieangyje. Gėręs tai, ko daugeliui neįsiūlytum, tai, ką geria tie, kurie nebeturi ko prarasti.

Prisipažinsiu – man Jis varydavo daugiau baimę, negu keldavo susidomėjimą. Sykį sutikau Jį gatvėje, Antakalnyje. Kaip visada, nuo Jo atsidavė ne tik stipriu alkoholiu, bet ir lauku, benamyste, egzistencija. Įlipęs į troleibusą garsiai plūdo be jokio reikalo užsipultas jaunas, gražiai apsirengusias merginas, kad pasirodytų (tikriausiai prieš mane) esąs „kietas“. Tyčiojosi iš jų kvailumo, iš to, kad jos pasitiki savimi nemačiusios gyvenimo. Rudoko „mačizmas“ dažnai buvo koktus – sykį teko paskubomis palikti kavinę neapsikentus to, kaip Jis tyčiojasi iš vienos kadaise mylėtos moters. Tačiau moteris Rudokas mylėjo – mylėjo patriarchaline, patiniška meile: viešai demonstruodamas tik fiziologinę trauką, slapčia negalėjo be jų gyventi, be jų nebuvo įmanoma ir Jo kūryba. Beje, nepaisant savo „mačizmo“, kartais su moterimis elgdavosi džentelmeniškai: pirmąkart sutiktoms bučiuodavo rankas.

Mieliausia prisiminti mūsų susitikimą prie vienos Antakalnio parduotuvės praeitą rudenį. Virš jos esančiame balkone kažkas buvo užrakinęs puikų haskių veislės šunį, šis ne staugė, bet, Tomo teigimu, „dainavo bliuzus“. Rudokas buvo sužavėtas, postringavo apie laisvę ir keikė šuns šeimininkus. Vėliau už keletą sušelptų litų man padovanojo savo knygą „Vėjo brolis“ su autografu. Ir dabar, Jo laisvai dvasiai lekiant keruakiškais pomirtiniais greitkeliais, atmintyje išlieka tas vaizdas – Poetas, užvertęs galvą į aukštai, balkone, nelaisvės bliuzus dainuojantį įkalintą šunį.

KASPARAS POCIUS

Gedimino Baranausko nuotrauka

TOMAS ARŪNAS RUDOKAS

Virš manęs

virš galvos man gieda paukštis
o virš paukščio kaip sirenos
gieda žvaigždės naktį dieną
virš galvos man gieda

naktyje plasnoja vienas
demonas pardavęs dieną
virš manęs plevena juodas
demoniškas juokas

virš dangaus ugnis rusena
skaisčios kosminės sirenos
gimdo planetas ir žemė
virš galvos man gieda

1986.V.6

Vilnius nebegali grįžt atgal

Vilnius, negražių mergaičių miestas...
(Čia tik mylimoji tau graži!)
Aš, sugrįžęs iš Paryžiaus fiestos,
Noriu grįžt Paryžiun, dievaži…

Ak, Neris juk vis dėlto ne Sena…
(Tikro europiečio nepavyks apgaut!)
Vilnius – basas, išprotėjęs, senas...
Vilnius nebegali grįžt atgal.

Vilnius nebegali grįžt Paryžiun.
Aš – į Vilnių grįžt nebegaliu,
Bet už grožį mirti pasiryžęs,
Jį, negražų, dar labiau myliu...

1991

Baltas bliuzas

šį vakarą man liūdna
o vakaras toks baltas
kaip mano liūdnas bliuzas
o mano bliuzas baltas

o mano bliuzas
mano bliuzas baltas!

šį vakarą man liūdna
lėtai einu asfaltu
ir liūdnas mano bliuzas
ir mano bliuzas baltas

o mano liūdnas
mano bliuzas baltas

einu asfaltu basas
ir skamba mano balsas
ir skamba balsas baltas
šį vakarą man liūdna

o mano bliuzas
mano benamis bliuzas!

keliu keliauja bliuzas
kaip valkata vakaras baltas

ir gal tai tik iliuzija
kad baltas mano balsas

o mano balsas
mano benamis balsas!

ir mano bliuzas
mano bliuzas
mano bliuzas...

1988

Idiotizmai

Aš taip tikėjau Prezidente! O dabar nebetikiu. Kas atsitiko?! Nieko. Būtent – neatsitiko nieko. Kuo aš tikėjau – neatsitiko nieko. Taškas.

•

Apie gyvenimo rifus: ar galima išgelbėti skęstantį laivą?! Ne! Galima išsigelbėti tik pačiam. O jei Fortūna šyptels pro sukąstus dantis – ir kitus.

•

Seksas – kaip poezija. Kiekvienas eilėraštis – kitoks, bet esmė – tai meilė!

•

Kortų žaidimas „Poker&Joker“ – pagrindinė paslaptis: „Visi bankai bankrutuoja.“ Išskyrus vieną – MANO!

•

Klausimas: kodėl moteris negali būti naikintuvo pilotė?
Atsakymas: todėl, kad šalia nebus stiuardesės!

•

Poeto klausimas: argi meilė gali būti laiminga?
Filosofo klausimas: argi meilė privalo būti laiminga?
Fiziko klausimas: kokia laimingos meilės formulė?
Vaiko klausimas: o kas tai yra meilė?!

•

Apie alkoholizmo naudą: Vasia mėnesį užgėrė, ir todėl jį paliko sava žmona. Iš sielvarto jis gėrė dar mėnesį, kol jį paliko ir svetima žmona. Taip liko Vasia vienas kaip TAS PATS PIRŠTAS.

Sėdi Vasia prie stalo ir verkia. O ašaros į tuščią stiklinę kap kap.

Būk vyras, pasakė sau Vasia ir nusišluostė ašaras delnu. Pauostė – kas per kvapas?! Grynas šnapsas! Priverkė Vasia 200 g, išgėrė, ir patekėjo jam Komunizmo saulė.

•

Moters drąsa: inkvizicija už neištikimybę moteris degindavo ant laužo. Bet moterys vis tiek būdavo neištikimos! Štai kas yra tikroji moters drąsa būti laisvai.

Tik štai nesuprantu – už ką buvo sudeginta Orleano Mergelė (Žana d’Ark)? Juk ji buvo ištikima Prancūzijai!

T. A. R.

•

Tautas nudžiugino, paskui nuvylė
Didysis Jofė Džiugašvilis…
Ten buvo SSRS, dabar ES –
Vis tiek visus SS suės!

TOMAS ARŪNAS RUDOKAS

Pasaulį išgelbės kėdė

Brangusis Vincentai van G.,

neseniai perskaičiau savo mėgstamo poeto Josifo B. laišką Horacijui. Juos skiria amžiai, netgi tūkstantmečiai, bet J. B. vis tiek sau leido kreiptis į jam svarbų žmogų. Pagalvojau – kodėl man neparašius Tau? Ir tai, kad jau esi miręs, tik pliusas, nes temą, apie kurią kalbėsiu, gal suprasi geriau, nei galėtų suprasti bet kas kitas gyvas. Bet apie Tavo mirties reikšmę šiame laiške vėliau. Pradėsiu nuo to, apie ką pats kitados turbūt nesąmoningai užsiminei, kas metams einant tik ryškėjo ir šiandien galiausiai išsikreipė, – nuo kėdės.

Atsimeni, būdamas trisdešimt penkerių nutapei savo kėdę? Tokią pintą, geltoną. Graži kėdė. Suprantu, portretai, natiurmortai – tai visiškai įprasta. Bet kodėl kėdė? O ant jos pypkė... Vis pasižiūriu į šį paveikslą ir ieškau atsakymo, kodėl būtent šie daiktai, kurie sukurti žmogui ir turbūt ką tik žmogaus liesti (pypkių niekas juk nelaiko ant kėdžių – gal jos savininkas tiesiog trumpam pasitraukė, turėjo skubiai išeiti). Brangus Vincentai, daiktai Tavo, o Tavęs nėra. Bet nėra juk tik vizualiai: daiktas, būnantis prie viršutinės kūno dalies, ir daiktas, susijęs su apatine žmogaus kūno dalimi, – esi tarp kėdės ir pypkės. Esi kaip niekad. Man nereikia matyti Tavo senstančio veido, nes jei pažįstu Tave, tai pažįstu Tave, o ne Tavo išvaizdą – man nereikia matyti Tavo kūno, kad matyčiau Tave. Ar pastebėjai, kad nuomonė apie žmogaus grožį irgi keičiasi, kai vis labiau patiri, ką jis turi savyje? Motinėlė Gamta pasistengė, kad visų mūsų išvaizda būtų harmoninga. Lūpų forma dera prie akių, veido – prie nosies, plaukai prie... Ir jei mums nepatinka pirmą kartą matomo žmogaus išvaizda, galime kaltinti tik savo skonį. O skonis, pasak tokio Henriko Ibseno, pripratimo dalykas. Visa ši gamtos sudėta harmonija iš tikrųjų „be veido“, neišskirtinė, kol neįsikiša mūsų vidus. Sakoma, kad Sokratas kartą pamatė patrauklios išvaizdos jaunuolį (matyt, patrauklų jam ar atitinkantį bendrus graikų kanonus) ir tarė: „Jaunuoli, prakalbėk, parodyk, ar iš tiesų esi gražus.“ Mūsų išvaizda yra mūsų vidus. Nutapei savo vidų tarp savo daiktų išorės. (Jie tik vieną išorę ir teturi. Labai abejoju, ar kuris daiktas turi sielą. Bet abejoju – iš tikrųjų nežinau.) Ir tai, kad paveiksle savo vardą įrašei ant augančių svogūnėlių dėžutės, ne įprastame dešinės pusės apatiniame kampe, tik ir sako, kad esi tarp nutapytų daiktų, esi ten.

Taip Tu pradėjai. Kėdė, mielas Vincentai, kėdė! Ir pypkė. Gyvas būdamas turbūt nepažinojai siurrealisto dailininko René M. Ką čia „turbūt“ – jis gimė aštuoneri metai po Tavo mirties. Bet gal pažįsti jį dabar? Juk abu kartu esate Ten. Šiurpokas tas René. Paišė žmones su žuvų galvomis ar erelius su švarkais, o man pats keisčiausias kūrinys – žmogus, žiūrintis į veidrodį, kuriame atsispindi jo nugara. Šį paveikslą rodžiau ir grupei paauglių – pasakė tą patį: šiurpu. (Na, Tu atleisk, kad tokius rimtus darbus palieku vaikams vertinti. Bet jie teisesni nei Tu ar aš. Kai numirsiu, galėsim apie tai pakalbėti.) Tai štai, man tikrai atrodo, kad Tavo šviesioji kėdė yra susijusi ir su šiurpiąja René kūryba.

Laiške sakau, kad Tu, tapydamas kėdę ir pypkę, nutapei žmogų. Vadinasi, nutapei tai, ko nesimato. René irgi bandė, bet kiek kitaip. O gal ir visai ne to siekė, tačiau situacija panaši – tapomas objektas nesutampa su nutapyta idėja. Nupaišė jis pypkę ir tiesiai pasakė: „Tai ne pypkė.“ Kitą kartą dar akivaizdžiau parodė – paveiksle medis, metantis pypkės šešėlį. Tai, ką matom, nesutampa su tuo, kas yra iš tiesų. O ir ką reiškia „iš tiesų“? Ar galiu žinoti, jei ne aš tai sukūriau? Jokios, absoliučiai jokios knygos atsakymo man irgi neduos. Visai neseniai buvo toks Jeanas B., kalbantis apie simuliakrus ir simuliacijas. Dabar jis jau ten, kur ir Tu. Jis svarstė, kas tikra, kas pridengiama, kas iškreipiama, o ko ir visai nėra. Žinai, ir jis, taip pat kaip René, man atrodo įtartinas. Kaip galima svarstyti apie tai, ko nesuvoki ir niekada nesuvoksi? Mes niekada nesuprasime idėjos taip, kaip ji buvo sukurta. Ją supranta tik pats kūrėjas. Kaip Jeanas imasi svarstyti apie Dievo simuliakrą, jei jis nesukūrė nei Dievo, nei jo simuliakro? Vadinasi, nesuvokia ir tikrosios jų esmės. Jei suvoktų, gal net paaiškėtų, kad simuliakras iš tikrųjų ir yra Dievas? Dėl to kiekvienas tiesos ieškojimas tampa melu. Visuomet pasitaiko klydimų, apie kurių netikrumą, neteisingumą, iškreiptumą nesužinai ir sužinoti negali.

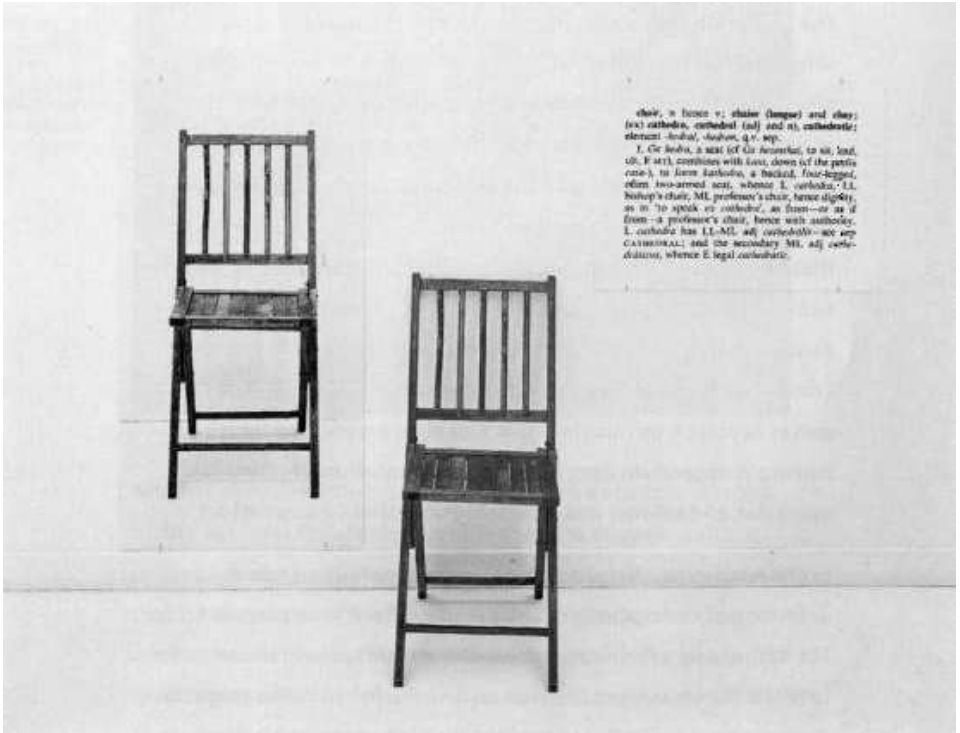

Joseph Kosuth. Viena ir trys kėdės. 1965

Štai čia, brangus Vincentai, pasakysiu tą beveik šventą žodį „menas“. Mes kuriame meną. Įsivaizduoji? Kuriame meną. Dėl to atrodo, kad kiekvienas turime suvokti jo esmę, na, jei ne suvokti, gal bent jausti intuityviai. Ir – jei savyje turime pirminę meno idėją (nes juk patys už ją ir esame atsakingi), tai čia nebegalima jokia simuliakrų teorija. Nėra prasmės. Pats menas nėra tikras, dėl to neverta ieškoti kitų jo netikrumų. Tai atrodys panašu į simuliakro simuliakro simuliaciją. Būtent dėl pirminio netikrumo ir simuliakrų nebuvimo menas tampa pats tikriausias. Priartėjame prie tiesos – prie vidaus per išorę, prie žmogaus per pypkę ir kėdę, prie pypkės šešėlio per medžio atvaizdą. René Tavo pradėtą nesamo vaizdavimą paveiksle pateikė „išvalydamas“ linijas, spalvas, potėpius, detales. Žodžiu, postimpresionizmą pakeitė siurrealizmas, ir tiek. Pasikeitė žmonės, pasikeitė ir jų poreikiai mene. Bent jau kūrėjų. Kai kurie meno vartotojai iki šiol domisi tik Renesanso daile. Ne dėl to, kad jiems tai būtų labai artima ar, galų gale, gražu. Tokį meną jie tiesiog priima ilgiau nemąstydami. Pažiūri ir tiek. O kodėl staiga prakalbau apie meno apmąstymą? Mielas Vincentai, pristatysiu Tau žmogų, su kuriuo susipažinsi, tikiuosi, dar negreit – jis gyvas ir jam tik 67-eri. Ant jo gali ir supykti – jis vienas iš tų, kurie mene ryškina ne meną, o filosofiją. Šįkart žmogus, *ne*sėdintis ne ant vienos kėdės, kaip Tu, o ant visų trijų – Josephas Kosuthas.

Be visų keistų darbų, Josephas parašė esė apie meną po filosofijos. Ten jis papyko ant Hegelio, kad dėl jo įtakos filosofija pradėjo merdėti – užuot pasakiusi, ji atpasakoja, tapo tiesiog filosofijos istorija. Kur tokiomis aplinkybėmis dedasi tikroji filosofija? Keliauja į meną! Mielas Vincentai, Tu kūrei protingą meną, Josephui menas tėra priemonė tam *protui*, filosofijai išreikšti. 1965 metais jis pastato kėdę, šalia pakabina jos nuotrauką ir padidintą apibrėžimą iš žodyno. Taip jis visai neįmantraudamas, neįvilkdamas kūrinio į meninę formą klausia, kuris iš to trejeto žymi tikrąją tapatybę – pats daiktas, jo atvaizdas ar aprašas? Ar ją išreiškia vienas iš jų, visi ar galų gale nė vienas? Kaip manai, brangus Vincentai? Ir žiūrėk – nuo Tavo kėdės iki trijų Josepho kėdžių praėjo beveik aštuoniasdešimt metų, o kas pasikeitė? Forma. Postimpresionizmas – siurrealizmas – konceptualizmas. Viskas tėra forma, viskas jau pasakyta, tik vis bandoma kitaip. O ir kodėl taip? Nes gyvename tame pačiame pasaulyje. Absoliučiai visi mokslai, visi menai, visos jų kryptys ieško tos pačios tiesos. Ir kaip jau sakiau anksčiau – ieškant tiesos klystama ir atrandamas tik melas. Melų daug irgi negali būti, juk jų šaltinis tas pats – tiesa. Tik jei žiūri į melą iš skirtingų pusių (skirtingos mokslo ar meno šakos), tai ir atrodys jis vis kitaip. Trys požiūriai – kėdė (denotatas), atvaizdas (vizualusis referentas), apibrėžimas (verbalinis referentas) – trys melai. Pripažink, mielas, tiesa viena. Kokia? Ar gali įvardyti, kas iš tiesų yra toji kėdė?

Pradėkim nuo labiausiai apčiuopiamo objekto – medinės kėdės, tos pačios, kurios fotografija kabo šalia ant sienos. Įsivaizduokim, kad nieko apie ją nežinom, o ir matom pirmą kartą. *Tabula rasa*. Ar kėdė vis dar kėdė? Juk ji taip pat kuo puikiausiai gali atlikti staliuko ar lentynos funkcijas, netgi praversti gliaudant riešutus. O jeigu ją apversim? Juk iš tiesų nežinom, kaip ji turi stovėti, anksčiau jos nematėm. Ar ant kėdės sėdėti bus patogu? O jei nebus galima atsisėsti, ar ji atliks savo funkcijas? Panašūs klausimai kyla ir dėl kėdės fotografijos – mes jau žinome, kaip ji turi stovėti, bet nežinome, kam ji skirta. Be to, negalim pajusti jos svorio, išbandyti galimus veikimo būdus. Lieka apibrėžimas iš žodyno. Linkstu skelbti jį esant arčiausiai kėdės esmės – juk nurodytos daikto funkcijos, šiek tiek ir išvaizda, tad visais įmanomais būdais kėdės nevartysim. Bet kiek pasaulyje kėdžių! Pirmieji du variantai byloja apie medžiagą, masę, smulkiausias jos detales ir šią kėdę visiškai išskiria iš kitų. Apibrėžtis to atlikti nepajėgia. Trys skirtingos galimybės, nė vienos tapačios kitai, nė vienos tapačios esmei. Sutapimų yra, bet yra ir skirtumų. Trys melai. Kur yra kėdės tiesa?

Gal Ten būdamas esi sutikęs Gottholdą E. L.? Jis mirė maždaug šimtas metų prieš Tave. Įdomus vyriškis, nesukūrė nieko panašaus į Tavo kėdę, bet viename estetikos veikale jis kalba apie Laokoonto skulptūrą ir teoriškai pasako tą patį (atrodo, pasako ne pirmas), ką šiuolaikinis menas net išsijuosęs siekia perteikti praktiškai, – tikra tiesa parodoma tik ją pridengiant. Laokoontas vaizduojamas didžiausias kančias ištveriantis stojiškai. Josephas „Mene po filosofijos“ pateikia vieną bendrą XX a. analitinių kalbos filosofų mintį: „Nepasakyta yra *nepasakyta*, nes tai *nepasakoma*“ (išskirta J. K.). Ir konkrečiau vienas iš minėtų filosofų Ludwigas W.: „Apie ką negalima kalbėti, apie tai reikia tylėti.“ Ar gali būti taip, kad tikrasis skausmas gali būti parodomas tik tada, kai jis slepiamas? Įgarsinta tiesa kaskart tampa melu, dėl to tiesa *nepasakoma*, apie ją reikia tylėti. Ar gali taip būti, Vincentai?

Atsimeni, rašiau, kad jei pažįstu Tave, tai Tave, o ne Tavo išvaizdą? Kas yra tikrasis Tu? Kas yra Tavo esmė? Keliamas klausimas toks pats kaip ir apie kėdę. Štai čia ir noriu prisiminti Tavo mirties faktą. Tiesa, ne pačios mirties, o Tavo buvimo Ten.

Labiausiai žmonės yra linkę manyti, kad jei nėra kūno, nėra ir viso kito. Bet Tavo kūno Ten irgi nėra, tad kaip galiu į Tave kreiptis? „Jei pažįstu Tave, tai Tave, o ne Tavo išvaizdą.“ Tu vis tiek lieki, tik šįkart su mirtimi, kuri nubraukia bet kokį kūną, todėl sakau, kad esmė išsigrynina tik po mirties. Kažkoks garsus vyrukas, kurio vardo šią akimirką neprisimenu (matyt, mūsų pažintis buvo trumpalaikė), teigė, kad garsus žmogus miršta du kartus: pirmąjį – kaip žmogus, antrąjį – kaip garsenybė. Gal dėl to vienas iš meno vertinimo kriterijų ir yra išliekamoji vertė. Kiek meno kūrinio liks „po mirties“, tiek jis iš tiesų ir buvo gyvas, kiek Tavęs pažįstu dabar, tiek buvai gyvas tada. Galim buvimą Ten vadinti transcendencija, nors man labiau patinka tiesos sąvoka. Niekas nuo pavadinimo nepasikeičia. Nesiimu išsamiau aiškinti, kas yra toji tiesa, nes tokiu atveju pradėsiu krypti į melą.

Kažkur Ten, tiesoje, yra ir tikroji kėdė. Būtent ta pati pastatyta, nufotografuota ir apibrėžta kėdė. Menas, kurį Josephas pavertė beveik grynąja filosofija, nutiesia kelią į anapusybę, kuri nepažini man, bet kurioje dabar esi Tu. Ir tik Tu supranti tikrąją jos esmę, tik Tu gali kalbėti apie transcendenciją.

Žinai, buvo toks Fiodoras D. Viliuosi, kad Tu su juo Ten jau susipažinai (labai įdomus žmogus – kartu daug kėdžių pastatytumėt!). Kartą jis užsiminė, kad grožis išgelbės pasaulį, vėliau grožio sąvoką jis susiejo su krikščionybe. Religija vienaip ar kitaip yra kelias į Ten. Todėl perfrazuodama Fiodorą galiu sakyti, kad pasaulį išgelbės jungtis su anapusybe, transcendencija, tiesa. Iki Tavo buvimo vietos tiesiau kelią per kėdes. Pasaulį išgelbės kėdė?..

Šiuo laišku tapau savo kėdę, ant jos *ne*sėdėdama taip pat kaip Tu gal rasiu kelią ar bent nemeluodama (t. y. neieškodama tiesos) pasistengsiu tą tiesą sukurti. Tik kūrėjas žino.

RIMA KASPERIONYTĖ

P. S. Jei jau esi Ten ir žinai tiesą, gal gali duoti kokį ženklą, kuri iš trijų Josepho kėdžių yra arčiausiai kėdės esmės? Nes aš tuoj tikrai kėdę paversiu lentyna...

Efemeriškasis (post)Dante

T. S. Eliotas stebėjosi, kad Dantės Alighieri „Dieviškąją komediją“ lengva skaityti, nes ji parašyta senuoju italų dialektu, kilusiu iš universalios lotynų kalbos. Be to, klasikas taikė plačiai paplitusį visai Europai suprantamą metodą – alegoriją. Geram poetui ji nesiskirianti nuo regimojo vaizdo, o Dante kaip tik buvo tas, kuris mąstė vaizdais*. Alegorinė kalba bei vaizdingumas yra ir Eimunto Nekrošiaus teatro skiriamieji bruožai, todėl buvo galima tikėtis, kad vieną dieną visgi jis imsis šio kūrinio. Režisieriaus polinkis regimajai vaizduotei, gebėjimas tam tikras tiesas išreikšti sąlyginiais vaizdais jau seniai nekelia abejonių. Ši jo ypatybė veikiausiai ir paskatino šiuolaikinio Europos teatro tyrinėtoją Hansą-Thiesą Lehmanną Nekrošių priskirti prie postmodernių menininkų.

Kita vertus, visuomet buvo galima nubrėžti padalą, skiriančią režisierių nuo prisiekusių postmodernistų, įtvirtinusių abstrakčią vizualinių ženklų kalbą. Tai jo kūryboje aiškiai jaučiamas metafizinis lygmuo, kuriam pritaikoma tik fenomenologinė interpretacija. Jau ankstyvuosiuose Nekrošiaus darbuose, o vėliau ir kituose jo pastatymuose („Makbetas“, „Hamletas“, „Otelas“, „Faustas“, „Giesmių giesmė“, „Donelaitis. Pradžia. Metai“ etc.) buvo galima justi stabilios, tvarkingos visatos pulsą, ritmingai mušantį pagal nustatytus gamtos dėsnius. Spektakliai liudijo tikėjimą, kad egzistuoja nekintanti pasaulio tvarka, tiesos ir moralės principai, tiesiantys kelią harmoningam gyvenimui, aukštesniųjų ir žemesniųjų savo jėgų pažinimui. Žmogaus refleksija buvo persmelkta visa apimančios būties nuojautos, savotiškos dievoieškos, Nekrošiaus kūrybai suteikusios neišmatuojamą gelmę.

Metafizinį lygmenį palaikė ir daug pastangų reikalaujanti psichofizinė aktorių vaidyba, neretai apsunkinta fiziniais pratimais. Ekstremaliomis sąlygomis aktoriai turėjo savo vidujybę iškelti į paviršių, išgyventas vidines būsenas „suišorinti“ taip, lyg tai būtų tiesioginė *kito* patirtis. Jie tapdavo demiurgais, slaptaisiais scenos agentais, siunčiančiais publikai savo minčių, energijos impulsais perkeistą personažų žinią. Režisieriui pradėjus dirbti su jaunimu vaidybos stilius kito, vietoj sunkaus išgyvenimo ir slegiančio metafizinio svorio atsirado daugiau žaismės, lengvumo, teatras ėmė kurtis iš paprasčiausių daiktų, čia pat formuojamų sceninių objektų, gestų, įvaizdžių. Atsiradus atstumui tarp aktoriaus ir vaidmens, Nekrošiaus teatras iš tiesų priartėjo prie plonos linijos, žyminčios perėjimą į postmodernistinę raišką. Spektakliams „Giesmių giesmė“, „Donelaitis. Pradžia. Metai“ nebereikėjo užbaigtų vaidmenų, aiškaus siužeto, jo supratimo. Hermeneutinį supratimą pakeitė jutiminių būsenų, nuotaikų žaismas, ženklų ir energijos prisodrintos atmosferos kūrimas, leidžiantis žiūrovams ne tiek interpretuoti scenos vyksmą, kiek atverti vaizduotę ir susitikti su savimi. Tačiau net ir šiuose spektakliuose novatoriška forma neužgožė Nekrošiui būdingo metafizinio lygmens. Temų sakralumas, mėginimas jose įžvelgti cikliškąkosmoso tvarką, amžinybės alsavimą čia buvo dar ryškesni.

Ir štai koks paradoksas – Nekrošius stato Dantės „Dieviškąją komediją“, kurioje nėra metafizikos. Yra pragaras ir skaistykla, bet nėra Dievo pojūčio. Dievas, anot garsiosios Nietzschės frazės, mirė, ir tai – ne viduramžių fantazija, o šių dienų ištarmė, kurią režisierius, neišvengdamas savojo laiko sąlygų, intuityviai, nesąmoningai artikuliuoja. Pasak Algio Mickūno, suvokimas, kad „Dievas mirė“, Nietzschei visų pirma reiškė kismo įsisąmoninimą. Visatoje nėra nieko amžino – absoliučių dydžių, pastovių tiesų, nekintančių verčių. Visa, kas egzistuoja, nuolat juda, kinta, mainosi... Štai kodėl Dievas – absoliuti konstanta, taip pat ir gyvenimas, vaizduojantis esąs pastovus, bijantis keistis, pervertinti vertybes, yra miręs**. Nekrošius, kartu su Dante leisdamasis į visatos ir žmogaus pažinimo kelionę, regis, ne tik perkainoja vertybes, bet ir neišvengiamai suvokia kai ką daugiau. Kai ką, kas neleidžia jam užstrigti buvusių ieškojimų rėmuose, pasiliekant juose amžinai. „Dieviškojoje komedijoje“ režisierius pasirodo ir atpažįstamas, ir kartu pasikeitęs, kas jam visai nebūdinga, šiuolaikiškas. Šiuolaikiškumo įspūdį daro ne tik pasirenkamos gana novatoriškos, palyginti su kitais spektakliais, scenos priemonės, medžiagos (ikonografijoje vaizduojamas ilgu raudonu drabužiu Dante apvelkamas sportinio stiliaus raudonais marškiniais, naudojamos ausinės, blizganti folija, dalinami autografai, skambinama pianinu, uždainuojama populiarioji „Let it be“), bet ir pats „Dieviškosios komedijos“ perskaitymas. Nekrošius Dantę interpretuoja pasitelkdamas ne tiek krikščionišką atpildo doktriną, kiek laikinumo matmenį, o tai jį priartina veikiau prie koheletiškos (ją sėkmingai eksploatuoja nepažinų, kintantį pasaulio būvį pabrėžianti šiuolaikinė filosofija) nei dantiškos išminties. Režisieriaus versija, regis, atsiduria tarp jų.

Pragaras ir skaistykla čia pasirodo su visais įvykiais ir dingsta kaip amžinas gyvenimo kismas be tikslo, prasmės, priežasties. Lyg trumpas Beatričės apsireiškimo blyksnis, paliekantis tik vėjo dvelksmo paskleistus spalvotus popierėlius. Metafizinė nostalgija čia jau eliminuojama, Dievo sukurtas pasaulis regimas kaip efemeriškas, laikinas, kintantis, savęs nesuprantantis, bet visa tveriantis žaismingumas. Kvailystė visur ieškoti dieviškojo tikslo, visatos ir žmogaus gyvenimo paaiškinimo. Gyvenimas apskritai neracionalus, – ataidi režisieriaus balsas, – Dievas veikia pagal žmogaus protui nesuvokiamas taisykles. Neatsitiktinai spektaklyje nuodėmės nepanašios į nuodėmes, kas buvo teisinga, atrodo klaidinga. Neįmanoma sukurti visiems laikams tinkančios pasaulėžiūros, pasaulio prigimtis ir logika vis tiek nenuspėjamos. Tad kas gi lieka klajojantiems po Dantės kosmoso pievas. Beatričės klyksmas, paleistas į tyrus? O gal akimirkos džiaugsmas, suvokus savąjį laikinumą, kosminis šokis, atradus savo kūrybines galias.

Nekrošius, atstovaujantis meno sferai, žinoma, renkasi šokį. Regime akimirkų, būsenų teatrą, besigalynėjantį su kūrybos paslaptimi. Sąlyga jai įminti – džiaugsmas skaityti patį kūrinį. Režisierius siūlo atversti „Dieviškosios komedijos“ puslapius, *čia* ir *dabar* perskaityti ją teatro kalba. Patirti šio nuotykio pakviečiamas pats Dante (Rolandas Kazlas), kaip ir dera tamsiausius siužeto užkaborius pažįstančiam autoriui, jis kartu su žiūrovais leidžiasi į mistinius knygos požemius. Jo santykis su kūriniu, susitikimas su savo sukurtais personažais ir tampa spektaklio ašimi. Norėtųsi sakyti „vertikale“, bet būtent čia poema įplyšta. Horizontaliai. Nepageidaujamą, o gal kaip tik šiais laikais geidautiną horizontalę nutiesia pats skaitymo aktas, atveriantis atstumą tarp Dantės kaip autoriaus (pasakotojo) ir skaitomo kūrinio, kurį savo improvizacijomis įvaizdina jaunieji aktoriai. Kūrinys neišvengiamai tampa iliustratyvus, praranda metafizinį išgyvenimo matmenį, o Kazlo Dante netenka galimybės įsitraukti į veiksmą, jam tenka tik pasyviai stebėti, kas vyksta scenoje, lakoniškomis reakcijomis reaguoti į judrų, besimainantį, įvaizdžius ir charakterius žaibiškai kaitaliojantį jaunųjų chorą. Vargu ar Kazlo vaidmuo prilygsta minėtiems demiurgams, scenoje liejantiems paskutinį prakaitą. Šiuo požiūriu galima kalbėti tik apie Vaidotą Vilių, savo gležnu kūnu ir didele siela bandantį patirti Dantę lydinčio Vergilijaus nuotaikas, jausenas, tiesiog gyvenantį, o ne būnantį scenoje. Kazlui tuo tarpu neužtenka erdvės psichologiškai plėtoti savąjį vaidmenį, nes jo kaip atlikėjo funkcija – ne išgyventi personažą, o būti nuoroda savo paties / Dantės sukurtame pasakojime. Todėl ir fiziniai pratimai, kuriais iš inercijos vis dar bandoma jį apkrauti, atrodo veikiau kaip anachronizmas, buvusių spektaklių aidas, nebetekęs pirminės reikšmės.

„Dieviškojoje komedijoje“ reikšmių kūrimas, universalusis jų lygmuo ir aiškus perskaitymas jau nebėra pirmaeiliai. Daug svarbesnis čia yra skaitymo, šiuo atveju žiūrėjimo, malonumas, leidžiantis publikai plaukioti po savus prasmių vandenis. Gal todėl režisierius pateikia tik prasmių užuominas, galimas simbolines sąsajas, improvizacijų atgarsius, įsiliejančius į Mariaus Nekrošiaus scenografiją. Panašiai kaip Spinozos matematiniame pasaulio modelyje, Dantės kosmosui suteikiamos dieviškosios geometrijos formos. Matome ir keturkampius pragaro vartus, kurių veidrodines sienas bando pramušti pasiklydusios sielos, ir trikampes žvaigždes – jų pagalbos ženklus, ir tobuląjį pasaulio skritulį, kurį vainikuoja viršuje styranti spiralė – visatos evoliucijos, kuriamųjų ir griaunamųjų jėgų simbolis. Net mistiškoji Audronio Rūko figūra, įvardinta kaip apskritimo ilgis ($2\pi R$), sukdama pragaro vairą scenoje tiesiog apeina ratą. Atrodo, kad pasaulio tvarkos Nekrošius vis dar ieško tobulose formose, tačiau ir jis giliai viduje turbūt jaučia, kad spinoziškoji metafizika, paklūstanti matematinės logikos dėsniams, nebegalioja. Režisierius tai paliudija pasakodamas vieną jautriausių pragaro istorijų apie dviejų jaunuolių – Paolo (Simonas Dovidauskas) ir Frančeskos (Beata Tiškevič) – meilę. Kartą pramogaudami jie skaitė apie Lanceloto aistrą, ir nieko neįtariant „vienas mirksnis juos įveikė“ – meilužis, su kuriuo Frančeska sujungta amžiams, ją „pabučiavo į burną“ *(sic!)*. Tai, kas kažkada buvo vertinama gašlumo svertais, šiandien atrodo kaip tyriausia nekaltybė, todėl ir bausmė jiems skiriama neįtikėtinai vaikiška – visų mokyklinukų siaubui, jie turės amžiams braižyti į sąsiuvinį!

Lyg antrindamas šiai alogiškai pasaulio nuovokai, vaikščiodamas po pragarą, Kazlo Dante apsivelka baltą skaistyklos (atgailos, tikėjimo) drabužį. Peršasi mintis, kad režisierius sąmoningai supainioja prasmes, neleisdamas žiūrovams susikurti vientiso pragaro / skaistyklos vaizdo. Pragaras ir skaistykla – tai šiandieninis gyvenimas. Alogiškas, sumišęs, naivus, siekiantis apsimestinio lengvumo, plūduriuojantis tarp gelmės ir paviršiaus. Ir ydos čia atrodo netikros, perdėm žmogiškos, netgi simpatiškos. Jei ne Nekrošiaus švelni ironija, vargu ar jas atpažintum. Aktoriams čia galima ironizuoti net pačius save, o tai kūrinį daro tik dar patrauklesnį, suteikia jam netikėtai aktualias – tegu tik vietiniam kontekstui – konotacijas. Kai scenoje pamatuoti puikybės išsirikiuoja didžiųjų antikos filosofų, poetų, patricijų eilė, Kazlas, ironizuodamas Dantę kaip autorių ir save kaip aktorių, nusilenkia pabučiuoti jiems kojų, nes ir pačiam šis jausmas nesvetimas – juk malonu būti žymiam, dalinti autografus net pragare. Visi turime savo silpnąsias vietas, Achilo kulnus, stropiai slepiamus po baltomis kojinaitėmis. Net Remigijaus Vilkaičio popiežius labiau vertas užuojautos nei pasmerkimo. Istorija turbūt nematė stereotipais apaugusios godesnės institucijos, todėl ir jos interpretacija gana nuspėjama, karikatūriškai iliustratyvi. Jo Ekscelencijos pasirodymas, sceną nutvieskiantis auksu švytinčia folija, užbaigiamas popierinės tiaros sutrypimu. Karūnos materija irgi laikina, institucijos neamžinos, regalijos suteikiamos ir prarandamos, kad ir kaip bandytum užlipti į aukščiausią kėdę.

Keistas atrodo Nekrošiaus nenoras savo kūryboje pripažinti aktualumo ar šiuolaikiškumo dėmenį. Galima atsisakyti pozicinio mąstymo, išbraukti dabartį iš apmąstymo lauko, bet negalima išvengti buvimo apibrėžtoje erdvėje ir laike. Nori nenori tikrovė vis tiek primes savo interpretavimo sąlygas. Primetė jas ir itališkasis kontekstas (pasaulinė premjera numatyta Italijoje), bet primetė iš meilės, labai gražiai, todėl galime tik žavėtis nuo scenos sklindančiu bilingvizmu – itališkai prabilti privertusia kalbine nuodėme, muziejine vertybe tapusiais baltais Florencijos maketais ir tuo idilišku poeto gyvenimo tarpsniu, kai Italijos (Marija Petravičiūtė) nugara dar nebuvo pažymėta svastika. Svajonių Florencija – tai kolektyviniai apžvaiai, kuriais režisierius atiduoda duoklę pasaulio tuštybei. Čia pasirodo kaukės, veidrodžiai, su Dante koketuojančios grožiu ir jaunyste trykštančios merginos. Tačiau kas yra Italija be namų, meilės, jos simbolio Beatričės.

Namų, žmogiško ryšio ilgesiu paženklintas visas Nekrošiaus spektaklis. Pragaras režisieriui atsiveria tuomet, kai rašyti laiškai byra pro kiaurą pašto dėžutę, kai namai virsta tuščiais išskridusių paukščių narveliais – glostomais, myluojamais, paskui sukabinamais ant sverto skaistykloje. Čia jau įmanomas aktyvesnis ryšys, pro nuleistas iš viršaus ausines klausomasi balsų iš anapus, prikabinami ir atgal siunčiami savo maldavimų, prašymų ryšulėliai. Gyvenimas galimas tik esant žmogiškiems saitams, mirtis yra ryšių netekimas. Tik juos praradęs, gali suprasti, kas yra meilė. Paskendęs pasaulio tuštybėje, išbarstęs Beatričės atvaizdus, Kazlo Dante, regis, buvo pamiršęs šią tiesą. Pabaigoje raudona meilės spalva suliepsnojanti Beatričė (Ieva Triškauskaitė) leidžia jam save iš naujo pažinti. Rodos, dar kiek, ir ji iš tiesų primins trapų graikiško grožio idealą, pasaulio pamirštą kilnųjį erosą. Kažkada jis buvo įsivaizduojamas kaip jungtis tarp skaidraus vaikiškumo, dvasinės brandos ir poetinio įkvėpimo. Pasirodžius aktorei supranti, kad Dantę galėjo įkvėpti tik tokia Beatričė – su mergaitiška kasyte, įtempta balerinos keltimi, čirpinanti smuikelį ir klykianti žuvėdros balsu. Dantei ji sugrąžina kūrybos džiaugsmą. Nekrošiaus „Dieviškosios komedijos“ finalas vis dėlto pasiekia vertikalę. Visus neaiškumus, įplyšimus, alogiškus taškus sujungia meilės, kūrybos įkvėpėjos pašlovinimas. Meilė aprėpia visas skirtybes ir visa susieja, ji gali praskelti Žemės rutulį, atverti pragaro vartus, ir net milžiniška pasaulį dengianti kaukė mylimųjų gali likti nematoma. Ji yra tikrieji pasaulio namai. Taigi raktas nuo rojaus vartų įduotas, toliau reikia tik pakilti...

LINA KLUSAITĖ

* Thomas Stearns Eliot, „Dante“, *Krantai*, 1990, Nr. 19/20 (liepa, rugpjūtis), p. 40–46.
** Algis Mickūnas. *Estetika: menas ir pasaulio patirtis*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, p. 22–23.

Atgiję protėvių mitai ir pasakos

Menininkų grupės „Lietis“ paroda

Ko šiuolaikinis žmogus tikisi iš meno? Kas jį iš tiesų jaudina? Vienareikšmio atsakymo į šiuos klausimus nėra ir negali būti. Postmodernioji metacivilizacija sparčiai keičia mūsų estetinius kriterijus, plėsdama akiratį, kūrybinę laisvę, skatindama atsisakyti dogmatiškumo, istoriškumo ir idėjų hierarchijos. Tačiau tai tarsi skandina žmogų vaizdinių ir galimybių jūroje. Vis dėlto dauguma įvairiose meno formose sąmoningai ar instinktyviai ieško ne tik socialiniu, politiniu, institucijų lygmeniu svarbių konceptų, bet ir formų, idėjų, simbolių, vienaip ar kitaip padedančių spręsti fundamentalias egzistencines problemas, atveriančių langą į transcendenciją. Būtent toks yra ir specifinės mąstymo struktūros – mito tikslas: padėti individui ar kolektyvui suvokti ir išspręsti būties problemas. Tačiau mūsų epochoje daugumą anksčiau mitams ir ritualams priklausiusių funkcijų perima televizija ir kitos medijos. Jos aktyviai padeda individui integruotis į sociumą, kuria vertybių sistemas ir gyvenimo modelius. Visgi archajinis mitas nenyksta iš meninės kūrybos pasaulio. Atvirkščiai – jo galbūt vis dažniau ieško tiek žiūrovai, tiek dailės kritikai, tiek patys menininkai.

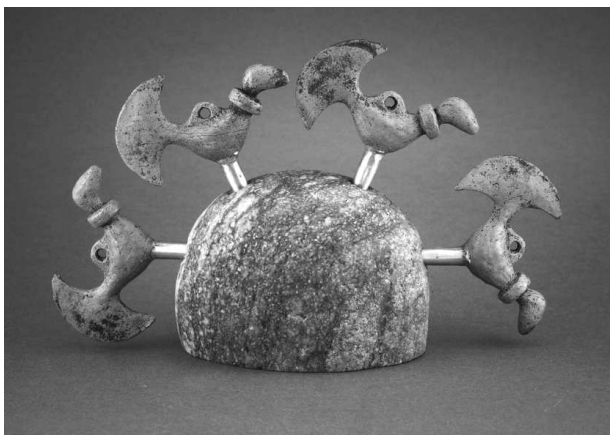

Aurimas Lemežis. Paukščiai. 2012

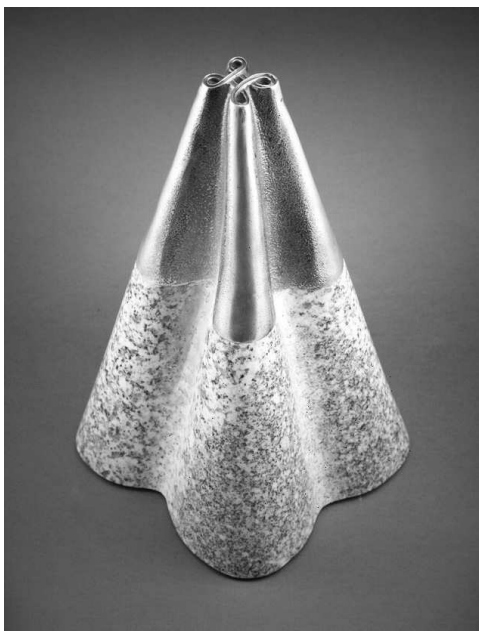

Marius Būda. Kalnas. 2012

Vita Lemežienė. Šukos laumėms baidyti. 2012

Sigita Jonynaitė. Žaltys. 2012

Praėjusį ketvirtadienį, skambant „Atalyjos“ folklorinėms dainoms, Baltijos gintaro meno centro galerijoje buvo atidaryta juvelyrikos ir skulptūros paroda „Ašis“. Parodoje naujausius darbus pristato grupė „Lietis“ – keturi jauni menininkai, kuriantys baltiškų papuošalų kopijas ir modernias jų interpretacijas, taip pat originalias skulptūras. Vita Lemežienė, Aurimas Lemežis, Sigita Jonynaitė ir Marius Būda kartu pradėjo dirbti 2005 metais, nuo tada ir dalyvauja įvairiuose tarptautiniuose eksperimentinės archeologijos festivaliuose, istorinių rekonstrukcijų renginiuose ir rengia parodas.

Grupės „Lietis“ nariai kuria baltų tema, norėdami pratęsti archajišką ir unikalią meno tradiciją bei pritaikyti ją šiandienai. Kūrėjai teigia, kad tikroji kultūra geba atsinaujinti panašiais ir vis kitokiais pavidalais, pabrėždama savasties svarbą, žmogiškųjų vertybių stabilumą. Ši kūrybos koncepcija užkoduota ir parodos pavadinime: „Ašis“ – tai mitinė jungtis tarp sakraliojo ir profaniškojo pasaulių, tarp dabarties ir praeities, tarp mūsų ir mūsų protėvių. Menininkai atgaivina baltiškąją meninę kalbą, suteikia senajam žalvario ir akmens pasauliui naują gyvenimą, taip parodydami visa ko cikliškumą ir tradicijų grįžtamumą.

Pasak menininkų, daugelis papuošalų yra ne kopijos, o laisvos interpretacijos senųjų dirbinių tema ir konkrečių papuošalų replikos. Taigi parodoje galima pamatyti ir archeologinių radinių kopijų, ir meninių autorių interpretacijų.

Menininkams svarbiausia archeologinių radinių formos, ornamentika ir simbolių kalba. Skirtingai komponuojami segmentai padeda kaskart sukurti naujas archeologinio radinio motyvo ir transformacijos sąveikas. Taigi, menininkai šiuolaikiškai perfrazuodami baltų plastinę kalbą tarsi patys tampa nuolat atsikartojančio ciklo dalimi. „Lietis“ daugiausia dirba su baltų naudotomis medžiagomis: bronza, žalvariu, gintaru ir akmeniu. Archajiškos medžiagos suteikia kūriniams istoriškumo ir monumentalumo atspalvį. Kūrybiškai naudodami baltų meno simboliką ir plastikos elementus, autoriai sukuria dialogą tarp senojo baltų meno ir modernios meninės kalbos. Įterpdami mitologinius elementus, kviečia trumpam pasinerti į mūsų protėvių pasaulėvaizdį ir pasakas.

Vitos Lemežienės transformuoti ir prakalbinti baltų papuošalai perkelia mus į stebuklingą laumių, kaukų, slibinų pasaulį. Autorė savo darbais tarsi seka pasaką – kiek baisoką, paslaptingą, tačiau labai artimą kiekvienam. Senuosius simbolius Lemežienė perfrazuoja, suteikia jiems naują formą, tačiau išlaiko objektų metaforinę reikšmę, jų mitinę galią – tiki, kad metus per petį „Šukas laumėms baidyti“ išties už nugaros išaugs neperžengiamas miškas…

Visai kitaip akmenį ir metalą prakalbina Marius Būda – jo darbai sklidini archajiškos, vyriškos vidinės jėgos. Būdos skulptūros tarsi supriešina archajišką mitinio pasaulėvaizdžio stabilumą, patikimumą su šiandienos chaosu. Tvirti monumentalių formų akmens kalnai su pažadėtomis aukso ir sidabro viršūnėmis įkūnija harmoniją ir pasaulio tvarką. Iš pažiūros šaltas akmuo ir minimalistinė simbolika čia įprasmina amžinumą. O štai Aurimas Lemežis sukuria savuosius „pasaulio medžio“ variantus, išaugančius iš prarastojo, bet nepamiršto baltų pasaulio. Sigita Jonynaitė, kaip ir Lemežienė, moteriškai atsigręžia į pasakų pasaulį, jos skulptūrose atgyja žaltys, per amžius užmigęs protėvių dirbiniuose, nutiesiamas simbolinis žalvario tiltas, paklojamas žalvario kilimas.

Svarbiausia, kad grupės „Lietis“ menininkai, nors ir semdamiesi įkvėpimo iš baltų meno, nesiima tiesiog replikuoti. Senieji simboliai, raštai, ženklai juos įkvepia kurti autentiškus, savitus kūrinius, kuriuose santykis su praeitimi toks pat svarbus kaip ir šiandienos žmogaus žvilgsnis. Būtent todėl šie darbai gyvai kalba apie senąsias tradicijas, autoriai nemanipuliuoja paviršutiniškai naudojamais atpažįstamais vaizdiniais, o atskleidžia patį mitinio, archajiško pasaulio mąstymą, kvestionuodami tautinio identiteto meninio diskurso galimybes. Asociatyvumas kuriamas ne tik tiesioginiais simboliais ar atpažįstamomis formomis, bet ir pačia plastika, juk minimalizmas, lakoniškumas, taupumas – tai išskirtiniai požymiai, padedantys atskirti senąjį pagonišką baltų meną nuo vėlesnių liaudies tradicijų.

Kadangi parodoje žiūrovams suteikiama galimybė susipažinti ir su baltų archeologinių radinių (daugiausia papuošalų) rekonstrukcijomis, galime pamatyti, kas įkvėpė menininkus sukurti originalias interpretacijas. Taip pat pajusti baltiškosios estetikos galią: čia kiekvienas dirbinys, nesvarbu, ar tai būtų papuošalas, ar kasdienis daiktas, kaip ir kiekvienas veiksmas, mūsų protėviams turėjo slaptą simbolinę ritualinę reikšmę. Visų dirbinių kompozicija ir puošyba atspindi kosminę pasaulėjautą, kiekvienas veiksmas čia formuojamas egzistenciniu pagrindu – archajiniam žmogui būtent per buitį ir atsiskleidžia būtis, nes kiekvienas kasdienis veiksmas turi savo mitinį pirmapradį prototipą. Archajiškoje visuomenėje *tikru* žmogumi tampama tik sekant mitais, atkartojant dievų veiksmus ir archetipinius ritualus, taip sulydant buitį, būtį ir šventybę.

Taigi, parodoje „Ašis“ atsiskleidžia menininkų santykis su baltiškosios kultūros reliktais. Polemiškas santykis su kultūriniu kontekstu čia tampa vidinių ieškojimų dalimi ir trumpam leidžia mums pažvelgti į prarastą protėvių pasaulį, kuriame žmogaus būtis atsiveria „amžinajame dabar“.

Baltijos gintaro meno centre (Šv. Mykolo g. 12, Vilnius) paroda veiks iki liepos 14 dienos.

JUSTINA ZILINSKAITĖ

Šviesos potvynių meto

Atkelta iš p. 1

Kažkodėl tą vakarą, kai prisėdau prie stalo rašyti, tai yra pratęsti savo būties raidėmis, ženklais, nematerialiais gestais, neapčiuopiama virtine žodžių – kažkodėl vėlgi ėmė konkuruoti būtis, tik šį kartą patempė ne į išorę, ne į pievas, kuriose ganiausi, lakiojau – su džiugesiu, – o į dar mažiau materialią sferą – miegą. Net nepastebėjau, kaip prieš pat švariai paruoštą popieriaus lapą ir virpančią, spindėjimu atsiduodančią žvakę, bandančią man įkvėpti rašymo dvasios, o lapui spinduliuojant „rašyk į mane“ devyniasdešimt laipsnių kampu nulinko galva, akys užsimerkė ir būtis prasitęsė kažkur, kur aš nesuprantu, neužčiuopiu, galų gale negaliu užrašyti, nes tai ne visada pavaldu atminčiai. Atsiminiau ir Proustą, romaną pradedantį aprašymu, kaip jis užmiega prie stalo. Prabudusi iškart šoktelėjau – miegas sėdint mane sutrikdė, netgi, sakyčiau, išgąsdino – nes tai tik parodė, kad niekada negali žinoti, kada ta kita sfera „įsikiš“, tave, norintį valdyti (šiuo atveju – valdyti teksto tėkmę, transformuoti savo paties būtį), užvaldys pati, įtrauks į sapno erdvę, kurioje pats būsi valdomas, tau nežinant vedamas kur nors susitikti, ką nors pamatyti, šiaip ar taip, net neaišku, ar būnant tuo, kas esi. Tai pavyzdys, kaip gali imti ir staiga savęs netekti, tapti savęs nevaldantis, pavaldus tik neaiškiems dėsniams, kuriuose nedalyvauja kūnas.

Šoktelėjusi iš miego ir pajutusi, kad nuo miego sėdomis maudžia kaklą, – dar gal net visai nepabudusi, užpūčiau žvakę. Jau būčiau pradėjusi rašyti apie tai, kas ką tik nutiko – kad besiruošiant rašyti mane staigiai įsiurbė miegas ir kad valdoma noro viską tuoj pat užrašant įteisinti, įforminti, iš baimės išsisklaidyti, paleisti viską vykti be priežiūros norėjau įvardinti, užfiksuoti neužfiksuojamą – miego fazę, tarpą laike, juodąjį įtrūkį, kažką, ko neatsimenu, kažką, kur nebuvo mano valios. Norėjau užrašyti, kad tą vakuumą, plyšį užpildyčiau, pateisinčiau, įveikčiau – mane tai vertę daryti tuštumos, o gal dabarties baimė, nenoras įsileisti kitą čia ir dabar galintį įvykti judesį, kažką, ką pačia tavimi realybė galėtų nupiešti. Noras naują judesį erdvėje transformuoti į vidinį judesį, t. y. tarsi pramušant to, kas jau įvyko, paviršių, žaisti gelmėje – nesunkius atminties žaidimus, be perstojo tai, kas buvo, keičiant kitu – taip eksperimentuojant su savo sąmone, be baimės – nes tai, ką aprašysi, niekada nebebus tai, kas buvo anksčiau. Tai bus jau kažkas prasiplėtusio, erdvesnio, veikiančio dabartį.

Rankos jau tiesėsi link klaviatūros, tai, kas įvyko, jau buvo bevirstą tekstu – užmigimo minutės įvardintos ir įteisintos, užfiksuotos, bet staiga akį patraukė pro langą nuo pamažu didėjančio kaštono lapo krintantis atspindys, įtraukiantis mane į spinduliuojančią ir niekaip neužrašomą dabartį.

MARIUS MORKEVIČIUS

Atšventus V. J.

mano iškilioji
jei išsigelbėsim
būtinai atmesim galvas
kaip pianistai
ne ne
negersim
tiesiog pakrebždensim
pirštų galiukais
savo stiklinių briaunas –
žiopčiojantys
tylos svingeriai

Sutikus pirmadienį

štai senolė akis šydu paslėpusi
žymi taloną už savo gentį
tuo pat permetęs per petį kamanas
kretinas užsėdo mersedesą
daugiau dūmų daugiau
šaukia jiems pavymui atleisti
iš darbo gandų surinkėjai
tik pažvelk koks aptakus nerimas
konteineriais konvejeriais
net statulos paslėptos
po celofano maišeliais dūsta

vos juntamai purtai man petį
verčiau paberkime kruopų zylėms
sakau brukdamas kredito kortelę
ginklų pardavėjui

Pasiilgus

sako šunys nepamena savo sapnų
tik loja sprangiai susiraitę kojūgaly
panašiai ir mes būna spėriai verčiam
kalnus prie peleninių po to svaidom
šukes kaip tam filme su trombonais
tu vis puoli praeičių dirvožemin trauki
slieką po slieko už nevykėlius ir
pirmininkaujančius kol ištinka begalybė
kol nebėra ką laužyti nebent save

Dedikavus

Bagdade viskas ramu o Vilniuje štai triukšmas. Piliečiai
delbia akis
ir vis tiek kliūva už grindinio dardėdami lekia
žemyn.
Ir aš painiojuosi tarp aklų karių tarp ksenų iš
paauglystės ekranų kosėju
apatijos dulkėmis ir trupučiu mėlyno kraujo kurs
mums
jau viską seniai viską atleido – ir žarą ir vėtrą. Dar
kubilus pelenų.
Ech kaip gerai kad nepražiopsojom savo akimirkų
ištvinkusių
tarsi mergaitės koriai. Dar laukia ilgos eilės kiek
trumpesnės dedikacijos
ir tuzinas išsprogusių sakinių kurie galų gale išdraskys mums
burnas.

MINDAUGAS KIRKA

Terra incognita

Ši žemė niekam netinka
Neauga žolės ir medžiai tetrokšta išeiti
Krauju laistant dera vien akmenys
Paukščiai kartą išskridę
Taip ir negrįžta

Kartais būna žiemos
Ir vasaros būna praeina
Ir skauda bet skauda teisingai

Per greitai čia kūnai prisirpsta paminklams
Per greitai paminklai lieka tik sau
Su ženklu kad buvo kad liūdi
Kad niekam nereikia

Čia myli ir mylis po vieną
Čia nuodėmei vietos nėra
Čia tiki bet tiki į vakar
Bent šitai dar gali būt tikra

Ši žemė niekam netinka
Čia sodo ir Dievo nėra
Nėra ir ko gelbėt

Remigijaus Venckaus nuotrauka

Tardymas

štai mano šventovė
šventovė iš kraujo ir kūno
galit laužti kaip laužiasi
pirmas gurkšnis vos gimus
o paskui jau savaime
gaudant orą kartoti:
– įkvepi – gyvas
– iškvepi – miręs

štai mano šventovė
šventovė iš kraujo
pirmas žodis – velniop
nesakysiu daugiau
galit laužti kaip laužiasi
šviesos supratus
kad diena keičia naktį
kad naktis keičia dieną
kad yra daugiau
kažkas nei esu

Dviese. Belaukiant žiemos

Pietūs pasibaigę
Obelys seniai nužydėjusios
Tyliai nemiegam ir spengia
Spengia lyg būtų priartėjus tyla

Be tavęs čia dar kvepia
Šviesa ir mėnulis
Ir kai šalta sakai kad sniegas
Kad vėjas užpusto

Kad taip skaudu ir viena
Tik išėjus į dykrą
Tik mirštant iš lėto
Patiems dar nežinant

*tertia die resurrexit a mortuis**

jei ne šonkaulis
ieva ir adomas žaltys ar pats dievas
jėzus ant kryžiaus ir visi šventieji prie stalo
tai kas dabar perjungtų šviesą
žalią į raudoną raudoną į žalią
o retkarčiais tą kurios niekam nereikia

tai kas dabar grįžęs namo sakytų dieve kaip
šalta
visur tik sniegas vėjas ir gatvės pritvinkę mašinų
dar šiek tiek ir rodos sprogs
sprogs šis miestas ši šalis
kurią keikėm prakeikėm
ir niekaip neužkeikėm

sprogs ir ši žemė – visi įprato daugintis
tik mirti niekas nenori ir gaila va gaila kad
šitaip
tai sninga tai lyja tai pusto tarytum vien kūnais
kapeliais žvakutėm vainikais „čia ilsis“ ir „liūdi“

kol lieka tik jėzus
va jėzus tai kristus

* Trečiąją dieną kėlėsi iš numirusiųjų *(lot.)*.

Kelios mintys *pro* ir *contra*

Andrzejaus Franaszeko knygos „Miłoszas. Biografija“ paraštėse

Andrzej Franaszek. ***Miłosz. Biografia.***
Kraków: Znak, 2011. 1104 p.

PRO

Labai vertinu tą knygą. Vertinu kaip Miłoszo biografiją, kuri neabejotinai išliks ir užims vietą knygų lentynoje šalia jo kūrinių. Vertinu ją už sukauptą medžiagą, didžiulį pasitikėjimo vertos informacijos kiekį. Ir geriau, negu buvo galima tikėtis, atliktą užduotį pasirinkta tema: parengti Czesławo Miłoszo biografiją. Pirmą ir, ko gero, ilgam vienintelę.

Kaip biografija tai yra knyga, susumuojanti įvykius, sudarančius Miłoszo likimą, ir daug papasakojanti apie gyvenimą žmogaus, kuris nebuvo linkęs atskleisti asmeninius ir jam artimiausių žmonių reikalus. Ir taip pat neatviravo apie savo išgyvenimus. Knygos statybinė medžiaga yra puikiai parinktos citatos iš Miłoszo kūrinių ir jo susirašinėjimų bei diskretiškas autoriaus komentaras. Andrzejui Franaszekui, biografijos autoriui, be to, būdinga tiksli, nepaprastai taikli nuovoka ir dėl tų citatų meninės vertės, ir dėl jų iškalbingo turinio. Miłoszas priklauso prie vaisingiausių lenkų rašytojų, o Franaszekas puikiai išmano visą jo kūrybą. Miłoszas, be to, buvo ir epistolografas, daug susirašinėjo. Ir šičia Franaszekas vėlgi pažino jo korespondenciją kuo aukščiausiu lygiu, bent jau plačiausia apimtimi, kokia šiandien prieinama. Jis cituoja ir neskelbtus, archyvuose aptiktus laiškus, neretai intriguojančius, tikrų tikriausius atradimus. Sugeba paversti juos Miłoszo biografijos raktais.

Šia knyga tarsi įsiklausoma į paties Miłoszo balsą ir sudaroma jam galbūt švariausia akustika, o tam reikėjo, kad biografas jaustų saiką ir sąmoningai nustatytų savo kalbėjimo toną. Prie to prisideda nežinoma Miłoszo palikta archyvinė medžiaga antrašte *Materiały do mojej biografii* („Medžiagos mano biografijai“). Prierašuose Franaszekas pateikia nuorodas į ją. Pribloškia išmanymas, su kokiu Franaszekas orientuojasi šioje didžiulėje medžiagoje, ir apgalvota biografijos konstrukcija, kur autoriaus balsas ir komentarai tarsi pritildyti, o tonacija ir pagrindinė mintis kyla iš paties herojaus.

Miłoszas buvo antrasis po Gombrowicziaus didysis rašytojas, kuris sąmoningai kūrė savo paveikslą. Gombrowiczius to siekė viešai. O Miłoszas jį kūrė savo kūriniais ir asmenybės įvaizdžiu. Jam ne tiek rūpėjo interpretuoti savo poeziją ar detaliai atspindėti savo išgyvenimus, kiek veikiau puoselėti savo intelektinį, dvasinį portretą. To portreto matrica, Miłoszo įsitikinimu, buvo jo likimas, taigi biografija, fiksuojanti esminius taškus to gyvenimo, kurį pats Miłoszas suvokdavo kaip savotišką šių laikų mitą, šiuolaikinę odisėją. Tą užduotį jis patikėjo Andrzejui Franaszekui, jaunam, nepaprastai inteligentiškam žmogui, kuris jautrus poezijai. Galima dar kartą stebėtis neklystančia Miłoszo intuicija. Franaszekas, kai ėmėsi šio darbo, buvo vos 30-ies. Ir, kas apie jį gerai byloja, Miłoszo pasirinkimą pripažino sau privalomu.

Franaszeko naudai galima pasakyti, kad jis savo knygoje išsamiai ir kartu bravūriškai aptarė kelias temas. Kiek tas temas jam pasufleravo pats Miłoszas? To mes nežinome. Franaszekas daug dalykų atskleidė pirmą kartą. Pavyzdžiui, Miłoszo ryšius su moterimis ir jam svarbiausius, bičiuliškus, šeiminius, meilės santykius. Franaszekas tam rado deramą toną, jis yra diskretiškas, netgi delikatus, o juk rodė tas problemas ir kaip Miłoszo nusižengimus, dėl kurių šį kamuodavusi sąžinės graužatis. Tik skaitydama Franaszeką pradėjau suprasti tą nuolat sugrįžtantį vėlyvojo Miłoszo eilėraščių motyvą: „Jeigu ankstyvoji meilė būtų išsipildžius...“ Tai, beje, mane įtikino, kad Miłoszo eilėraščius reikia skaityti pažodžiui ir kad jie glaudžiai susiję su jo biografija. Už tokio leitmotyvo slypi, kaip ir Conrado atveju, sąžinės problema: išdavystės, klastos suvokimas. Tai man atskleidė tik Franaszekas. Prisimenu, kaip labai mane stebino Miłoszo eilėraštis apie motiną, kuri Japonijos kapinėse lanko negimusio kūdikio kapą. Negalėjau suprasti, kas tam Miłoszui šovė į galvą. Franaszekas paliečia tuos reikalus labai delikačiai, nesprendžia už autorių, tarsi norėdamas pasakyti: galėjo būti taip, bet galėjo būti ir kitaip; ne mums spręsti, ne mums gilintis ir aiškintis. Tas tinkamas tonas irgi yra Franaszeko pranašumas, nes tai yra dar vienas neabejotinas biografo darbo sunkumas. Franaszekas imasi šios temos kaip gyvenimo patirties sukaupęs, išmintingas žmogus. Lyg rašydamas šią knygą būtų pats brendęs, veikiamas Miłoszo patyrimo.

Ši biografija, nors ir tokia stora knyga, parašyta taip, kad nekelia nuobodulio, veikiau atvirkščiai – labai patraukia. Autorius panaudojo ištisą stilių vėduoklę. Nuostabus jo skyrius apie Miłoszo pabėgimą iš ambasados į Mezon Lafitą parašytas kaip raportas detektyvo, kuris valanda po valandos pasakoja apie įvykius. Šis skyrius skaitomas kaip detektyvinis romanas. Taip pat Franaszeko knygoje galima sužinoti esminių detalių, pvz., čia pirmąkart atskleisti Miłoszo knygų, leistų Jerzy Giedroyco Literatūros institute Mezon Lafite, tiražai, čia galima sužinoti, kiek laiko buvo pardavinėjamos kai kurios jo knygos: kartais ir dešimtis metų. Franaszeko tyrimų trofėjumi, be kitų inteligentiškai išgaudytų smulkmenų ir įdomybių, yra, kaip jau minėjau, ir poeto didelių meilių portretų galerija, o joje – Franaszeko Paryžiuje atrastas Miłoszo santuokos su Janina Cękalska 1956 metais liudijimas.

Kalbant apie draugystes – su Iwaszkiewicziumi, žagarininkais, Vilniaus grupe, Oskaru Milašiumi, Andrzejewskiu, Krońskiu, Turowicziumi, Zygmuntu Hertzu, Konstantu A. Jeleńskiu, Giedroycu, Vincenzu, Zbigniewu Herbertu – taip pat pirmąkart parodyta, kokie svarbūs tie saitai buvo Miłoszo gyvenime. Kiekviena toji draugystė verta atskiros knygos ir kiekviena buvo kitokios tonacijos, tad Franaszeko knygoje tai, savaime suprantama, palieka nepasisotinimo jausmą. Bet autorius apie tai rašo itin dėmesingai, ir jau tai yra pranašumas. Ir nesigriebia įtarinėjimų technikos.

Kitas Franaszeko nuopelnas: jis parodo Miłoszo gyvenimo etapus, apie kuriuos beveik nieko nebuvo žinoma. Apie kai kuriuos laikotarpius, pvz., karinį, Miłoszas nemėgo kalbėti. Apie pabėgimą iš Varšuvos po 1939 metų pralaimėjimo, buvimą Rumunijoje, grįžimą į Varšuvą po kelionės per Rusiją seniau jis nė neužsimindavo, kol kažkuriuo momentu ryžosi ir tada nelauktai pradėjo pasakoti: „...kai buvau Rusijoje“, „...kai važiavau per Rusiją.“ Tuomet tai labai stebino, nes nebuvo galima nustatyti, kada tai vyko, kur jis važiavo. Tai buvo žinoma tik iš aprašymų „Gimtojoje Europoje“ arba „Pavergtame prote“. Franaszekas pirmą kartą išsamiai aprašė, iš kur, kur, kodėl, kada Miłoszas važiavo.

Pirmą kartą atspindėtas visas Miłoszo gyvenimo Rumunijoje laikotarpis, apsilankymas Bukarešte. Jo reakcija į rugsėjo pralaimėjimą.

Aiškindamiesi tas ūkanotas Miłoszo biografijos vietas, atskleistas iš dalies tiktai Franaszeko, pastebime dar vieną didelę poeto dovaną. O būtent jam buvo būdingas retai pasitaikantis gebėjimas rodyti tikrovę *in statu nascendi* – ką tik besiformuojančią ir ryškėjančią galvoje to, kas ją išgyvena. Tai gal buvo būdinga Brzozowskio požiūriui į „čia ir dabar“, tai turėjo ir Gombrowiczius, literatūriškai atkurdamas požymius, iš kurių susidėliojame tikrovės vaizdą. Nes juk sąmoningam žmogui, ypač tuo laikotarpiu, koks teko Miłoszo gyvenimui, tikrovė apskritai atrodė neaiški, kintanti, nežinia kur vedanti. Šiaip ar taip, būta aiškių prielaidų – šiandien jas matome – būtent šitaip tą tikrovę regėti. Bet tiktai Miłoszui užteko drąsos prisipažinti, kad jis nežinojęs, kuo baigsis jo pabėgimas iš Varšuvos 1939 metų rugsėjo okupacijos metu ir prasidėjus Varšuvos sukilimui arba pabėgimas į Vakarus 1951 metais. Kad būta nuojautų, požymių, nukreipiančių jo žingsnius, – nesitaikstymo su mirtimi, nesutikimo meluoti, valios išlikti, tai yra išsaugoti gyvybę, – neginčytina, bet aiškaus vaizdo jis neturėjo. „Gimtoji Europa“ atsirado, kai Miłoszas visai nebuvo tikras, ar jis pasiteisins kaip poetas, nors mes *ex post* galime pripažinti, kad jo prisipažinimų ir Franaszeko knygos dėka galime konstatuoti, jog tai jam buvo svarbiausia. Net galima manyti, kad aprašymas, kaip Miłoszas provincialioje Prancūzijoje pajuto, kaip jį užvaldo didžioji Europos praeitis ir priešpriešina jį su ateitimi, o jis pradeda gyventi amžinuoju *dabar*, kas yra sveikatos ir pabudimo gyventi požymis, – galima manyti, kad tas vaizdas yra tarsi pernelyg anksti ir per stipriai nužymėta patetinė moralės nuostata, kai žinome, kad jau netrukus jį pradės nuvilti *Rive gauche* Paryžiaus reprezentuojamas tuometinės Prancūzijos intelektas. Bet ir atsižvelgdami į tą Vakarų apologiją pastebime, kad Miłoszui pavyko atskleisti knygoje nepakeliamą netikrumo ir susvyravusios tapatybės pojūtį. Jis tą knygą parašė tam, kad nušviestų ūkanų gaubiamas vietas: nes juk vieni nežinojo, kas jis esąs, kiti nesuprato, iš kur atvyksta – ir jis tą ligtolinių aksiomų svyravimą juto ir tam parašė knygą, kad pajustų po kojomis tvirtą žemę ir pats sau išsiaiškintų, kas esąs, iš kur atvykstąs ir kur link vykstąs. Nori tai pasakyti pasauliui, bet iš tikrųjų – pačiam sau. Tokios užduoties galima imtis tik tada, kai pats jauti pasaulio nepastovumą kaip tikrovės pagrindą. Tas jutimas lydėjo Miłoszą ir asmeniniame gyvenime, ir kai jis analizavo religinės, etinės, istorinės sąmonės ar meninio pojūčio srityse vykstančius procesus. Vargu ar galima tikėtis, kad toks jautrumas būtų būdingas ir jo biografui. Tai, kad Franaszekui pavyko parodyti tuos Miłoszo gyvenimo maršruto susvyravusio tikrumo taškus, irgi laikau jo biografijos pranašumu. Padarė jis tai lyg tarp kitko, nes, atrodo, labiau rūpinosi tuo, kad Miłoszo gyvenimo etapai biografijoje atrodytų kaip prasmingi, išmintingi, padiktuoti aiškių intencijų. Gal čia jis pasidavė įtaigai Miłoszo kūrinių, kuriuose jis paprastai gilinosi į tą paslėptą, neregimą savo veiksmų prasmę? Toks gilus biografo parodytas intuityvus supratimas, atsispiriant intelektualumo pagundoms, byloja apie Franaszeko vidinę kultūrą.

Kitas dalykas, kurį laikau milžinišku biografo nuopelnu: jis rimtai traktavo Miłoszo religinės prigimties temą. Ir pirmą kartą iškėlė ją į patį fundamentaliausių problemų centrą. Tai irgi buvo labai sunki užduotis, nes buvo lengva pastūmėti Miłoszą erezijų arba ortodoksijų, aklo tikėjimo arba abejonių link. Franaszekas tą problemą eskizavo gerai, jautriai ir nedarė jokių išvadų. Belieka apgailestauti, kad visa galia apie tai kalba tik paskutiniame knygos skyriuje...

TAIP, BET...

Knygos struktūra yra chronologinė: „Jaunas žmogus ir paslaptys“, „Juodasis Arielis“. Tos antraštės nelabai suprantamos nesusipažinusiems su tema. Bet yra tiesiog gražios ir jas prašviesina kruopščiai parinkti moto (man mažiau patinka skoliniai iš kitų autorių, nes tatai sunkiau pateisinama knygoje apie Miłoszą). Šiaip ar taip, chronologinė struktūra išlaikyta net iki okupacijos. Paskui turime „In partibus demonis“, tai yra komunizmui pritaikytą religinį kreipinį, toliau yra „Vienos savižudybės istorija“, tai yra išvažiavimas į Vakarus. „Stebuklingas kalnas“ – tai jau Amerika. Kol prieiname iki momento, kai Miłoszas gauna Nobelio premiją. Toliau pasikeičia naracija, tai yra nuo chronologinės tvarkos nukrypstama schematizmo link: paskutinį skyrių rašo vis labiau kaip literatūros istorikas, gal išskyrus pamąstymus apie Miłoszo religingumą. Franaszekui, beje, jau priekaištauta, kad knygą užbaigė paskubomis; man nemalonu pripažinti, kad kritikai buvo teisūs.

Kyla klausimas, koks buvo pagrindinis Franaszeko tikslas. Ar jis norėjo pateikti mums Miłoszo politinę biografiją, kaip neseniai tai padarė Marekas Radziwonas knygoje apie Iwaszkiewiczių, ar biografiją kaip *vie romancée*, ar parašyti knygą, kurioje pateikiamos enciklopedinės žinios apie Miłoszo kūrybą ir gyvenimą? O gal tema veikiau nagrinėjama pasitelkiant literatūrinius šaltinius, tai yra autoriaus paveikslas išskaitomas iš jo raštų ir paliktų dokumentų, tokių kaip laiškai, interviu, veikalų, kuriuos Miłoszas kūrė iš esmės nuo šeštojo dešimtmečio, prierašai? Susidaro įspūdis, kad veikiausiai tinka du pastarieji punktai. Franaszekas, rašydamas kūrybos istoriją, žinių semiasi iš paties Miłoszo informacijos. Todėl, skaitydama Franaszeko suvoktą Miłoszo biografiją, mąstau veikiau apie Miłoszo, o ne Franaszeko kūrybinę strategiją, nes Franaszekas „tiktai“ puikiai įvykdė jam patikėtą užduotį.

Knygoje nutapytas Miłoszo paveikslas ir tas, kokį pati sau apie jį esu susidariusi, kartais ima nesutapti. Franaszekas gal pernelyg įtikino save norįs apsiriboti tiktai biografija? Toks žanro šablonas primeta tam tikrus sprendimus, pavyzdžiui, chronologinę kūrinio struktūrą. Franaszekas laikosi jos ne tik vaizduodamas gyvenimo įvykius. Iš esmės kiekviename skyriuje pasakyta ir parodyta, ko Miłoszas pasisėmė iš aprašomojo gyvenimo etapo, ką išsinešė iš vaikystės, iš pažinties su Oskaru Milašiumi, ką iš okupacijos, ką iš Mezon Lafito, ką perėmė iš Giedroyco, ką iš Vincenzo, ką iš Jeanne Hersch. O tai jau yra savotiškas Miłoszo paveikslo iškraipymas. Nes man neatrodo, kad būtent Miłoszo atveju ši hipotezė būtų tikusi. Čia jau galima ginčytis dėl jo kūrybinės prigimties pobūdžio. Miłoszas turėjo protėjišką vaizduotę, jame visa buvo nuo pat pradžių. Nuo pradžių jo turėta kūrybinių ketinimų: aprašyti tikrovę, kaip jis sakė, ir atlikti tai poezijos būdu. Nuo pat pradžių jam rūpėjo aprašymo tikroviškumo problema. Išsprendė ją, susiedamas aprašymą su konkrečiu dalyku ir sotindamas jį akimirkos spalva; dar būdamas devyniolikos to mokėsi iš Conrado. Nuo pat pradžių norėjo, kad poezija aprėptų kuo platesnę tikrovės sferą. Nuo pradžių ieškojo tam pritaikytos „naujos dikcijos“, laužė rimą, ieškojo „su savo kraujo ritmu“ sutampančios poezijos, krypdamas, jei kalbėsime apie poetinės išraiškos formą, link biblinių eilių. Nuo pat pradžių priešinosi vertės reliatyvizacijai, religinės vaizduotės erozijai. Aukščiausiai kėlė religiją, filosofiją ir poeziją, eilėraščiuose stengėsi pereiti nuo konkrečių dalykų aprašymo prie metafizikos, jaudinosi dėl europinės kultūros ateities, tik jo katastrofizmas buvo inspiruotas ne tokios knygos kaip Spenglerio „Vakarų saulėlydis“, o veikiau tokių katalikiškų rašytojų

kaip Massis, Maritainas ar Bernanosas kūrybos. Nuo pradžių jis buvo labai jautrus skurdui ir pažeminimui kaip blogos politinės sistemos padariniams, ryžtingai pasisakydavo už teisingą visuomeninę sanklodą. Su poezija siejo pažintines ir metafizines viltis, tai yra tikėjosi iš jos ne tik to, kad ji pajėgs aprėpti ir aprašyti tikrovę, bet ir suras gilesnę, paslėptą prasmę. Taip pat nuo pradžių ji turėjo būti pasaulio meditacijos forma, savotiška maldos kontempliacija. Visa tai buvo išreikšta jo ankstyvuose laiškuose Iwaszkiewiczui. Ir kas mane labiausiai nustebino: pirmasis laiškas buvo parašytas biblinėmis eilėmis! Panaudojo tą formą kaip jautrią mokinio aliuziją. Rašydamas į senatvę apie Iwaszkiewiczių atvirai prisipažino pasiskolinęs tą formą iš jo „Kasidų“ ir „Dionisijų“, kurios apstulbino jį, kai jas perskaitė būdamas šešiolikos.

Tą „gatavą“ poezijos ir jos funkcijų viziją Miłoszas visą gyvenimą plėtojo kaleidoskopo metodu, tai yra metams bėgant nušviesdavo vis naujus „stiklelius“. *Universum* struktūrų, būties hierarchijų, pažintinės poezijos funkcijų problemas, taip pat iš to kilusias universalijų, individualizacijų, *esse*, objektyviai egzistuojančio pasaulio (*versus* psichinio fantomo), kuris suvokiamas kaip visuma (*versus* fragmentinius pojūčius geocentrinėje perspektyvoje); būties prasmingumą (*versus* absurdą ir atsitiktinumą); pažintinius postulatus: pilnatvės, vientisumo, integralios vienovės, harmonijos, pusiausvyros (*versus* žavėjimąsi chaoso, menkystės, elementarių galių konfliktiškumo pojūčiais) ir priešybių bei kitimų objektyvų egzistavimą, taip pat jų raidą skatinančios jėgos pripažinimą... Tie iš eilės nušviečiami stikleliai gulė vieni ant kitų ir jungėsi į *universum* paveikslą, visada momentinį ir negalutinį – nes atspindintį nepasiekiamą, neaprėpiamą žemę – tikrovę. Tai galima aptikti jo kūryboje, visų pirma eilėraščiuose.

Bet ar tai yra biografo pareiga? Franaszekas dažnai sako: aš tik rodau. Nes jis neinterpretuoja, vengia tai daryti. Ir tai yra daugiausia, ką biografas gali padaryti. O vis dėlto dėl tokios nuostatos susidaro Miłoszo paveikslas kaip įsidūkusio berniuko, labai ūmaus, neapsakomai aistringo, kuris visuomet keliauja ant bangos keteros. Nelabai išmintingo, nes intelektualiai paviršutiniško: visi buvo už jį išmintingesni ir jį ko nors mokė, o jis iš kiekvieno ką nors gavo.

Gal pristigo suvokimo, kad Miłoszas laikėsi labai sąmoningos kūrybinės strategijos ir bendraudamas su žmonėmis. Nuo ankstyviausios jaunystės jam reikėdavo pašnekovo, kuris turėjo būti kartu ir mokytojas, ir bičiulis – kaip Iwaszkiewiczius, Oskaras Milašius, Giedroycas, Vincenzas, Aleksandras Watas, kunigas Sadzikas. Drauge jis komplikuodavo santykius su jais, atakuodavo, kontratakuodavo, mėtydavo pėdas, provokuodavo ieškodamas argumentų, grynindamas juos. Sugebėdavo apsimesti kažkuo naiviu, sugebėdavo erzinti, kad tik į pokalbio pabaigą ar tik knygoje parodytų savo tiesą visame problemų kontekste. Tai buvo toks „tėvo Gorijo metodas“. Kivirčijosi su Giedroycu ne todėl, kad apie lagerius SSRS būtų nežinojęs arba neigęs jų egzistavimą. Žinome, kad apie juos puikiai žinojo dar prieš karą, ir tas žinojimas dar Vilniaus laikais padarė jį atsparų stalininiam komunizmui. Kai jis atsidūrė Paryžiuje, lagerių problema padalijo Paryžiaus intelektualų pasaulį. Miłoszas vedė iš kantrybės Mezon Lafito namų gyventojus, nes norėjo išgauti iš jų įtikinamų argumentų, kad velnias egzistuoja ir apsireiškia istorijoje, ypač komunizmo. Argumentaciją, kurioje lageriai tapo centrine problema, liudijančia tos visuomeninės santvarkos nežmoniškumą, tai yra tos santvarkos velnišką prigimtį, sugebėjo pateikti tiktai Solženicynas, ir net 20 metų vėliau. Nuo 1949 metų egzistavusi Herlingo-Grudzińskio knyga nesulaukė supratimo. Gal nepalenkiamai, antikomunistiškai nusiteikusiai lenkų emigracijai netrukdė tai, kad lageriuose sėdi komunistai, o trukdė jai tai, kad juose sėdi lenkai? Taip pat prisimename, kad Giedroycui labai nepatiko Wato išvados kūrinyje *Mój wiek* („Mano amžius“), nes, anot Redaktoriaus (Giedroyco), autorius demonizavo Stalino santvarką ir „nieko iš to nesuprato“. Tad gal Giedroycas ir Miłoszas nervino vienas kitą, nes vienas turėjo šaltą ir racionalią istorijos viziją, o antras matė joje demonišką jėgą?

Miłoszui reikėjo Stanisławo Vincenzo, ką, beje, gerai suprato Giedroycas, nukreipęs jį pas huculų išminčių, globėjišką, dorą žmogų. „Su manimi ne taip jau blogai“, – ramina jį Miłoszas Franaszeko cituojamame laiške, kai mokytojas gal puolė į paniką, kad gydytas mokinys nevisiškai atsikratė marksistinio maro. Bet ši citata parodo kitą Miłoszo ligą, kurią jis minėjo jaunystės laiškuose Iwaszkiewiczui. Tai buvo protinės analizės, racionalios ir logiškos, pagunda, net iki jos virsmo aštriu durklu, žudikiškos vivisekcijos įrankiu, naikinančiu tai, kas žmonių tikrovėje yra spontaniška ir gaivališka. Kas anaiptol nereiškė, kad Miłoszas buvo linkęs į kraštutinius veiksmus ir pažiūras. Tai liudijo Giedroycas ir Turowiczius, nurodę „nuo kiaulysčių krėtimo“ apsaugantį Miloszą pusiausvyros, homeostazės pojūtį. Bet Miłoszas sugebėdavo intelektualiai, pats sau arba savo apybraižose, paryškinti savo įsitikinimus ir rodyti jų kraštutinį, nuosekliai susistemintą pavidalą. Šis bruožas, ko gero, priartino jį prie Krońskio ir jam pažadino žavėjimąsi Dostojevskiu. Idėjos pandemoniumo tyrinėjimas buvo jo proto gaivalas jau Vilniaus metais, ką Miłoszas parodė jaunystės publicistikos rinkinyje *Przygody młodego umysłu: publicystyka i proza 1931–1939* („Jaunojo proto nuotykiai: publicistika ir proza 1931–1939“), kurį parengė Agnieszka Stawiarska. O Franaszeko knygoje Miłoszo, kurį nuo marksizmo gydė garbusis Vincenzas, aprašymas yra toks įtaigus, jog daug skaitytojų, nuo lopšio pažįstančių Miłoszo kūrybą, prisipažino „neturėję supratimo, kad Miłoszas net iki tokio lygio buvo pasidavęs demoralizuojantiems marksistiniams veiksniams“.

Franaszekas sumaniai parodo, kokią daugybę puikių ir įžymių žmonių pažinojo Miłoszas. Su kiekvienu jį siejo vis kitoks ryšys. Bet gal ne todėl, kaip tvirtina biografas, kad Miłoszas iš kiekvieno imdavo ką nors, kas nebuvo jo, o todėl, kad sugebėjo „pasirinkti sau tinkamą dietą“, kaip sakydavo Nietzsche, ir santykiuose su žmonėmis lemdavo tai, kad kažkas, kas buvo jame giliausiai, tų kontaktų dėka greitai ir raiškiai išsikristalizuodavo.

Franaszeko knygoje man per mažai Miłoszo išimtinumo. Žinoma, norint kalbėti apie jo išimtinumą kultūroje, mąstymo būde reikėjo pateikti platesnį epochos foną. Ar tai įėjo į biografo pareigas? Bet kaip kalbėti apie kieno nors reikšmę lenkų literatūrinėje ar intelektinėje kultūroje be tokio fono? Miłoszas niekada nenurijo Nietzschės bacilos. Jis nepuoselėjo eroso, mirties, meno, nebūties kultūros. Jis nebuvo „Jaunosios Lenkijos“ įpėdinis, gal kaip retas jo kartos rašytojas. Tiesiog jis buvo iš kito molio, pozityvios dvasios, tai yra buvo iki tokio lygio prisisunkęs savo motinos ar gimtųjų kraštų dvasingumo, kad tai suteikė jam bruožų patiklaus, pamaldaus vaiko, išmokyto, jog reikia mylėti savo artimą ir padėti jam, jog gyvenimas yra puikus dalykas, o už talento malonę privalu atsilyginti. Nietzsche intelektualiniu požiūriu Miłoszui buvo ikona europinio nihilizmo, kuriam jis priešinosi nuo ketvirtojo dešimtmečio iki XXI amžiaus pradžios. Savo ruožtu Dostojevskį jis laikė Rytų Europos nihilizmo diagnostu. Atpažino pats turįs tokią pagundą, siejo ją ir su polinkiu nerti į ideologinį pandemoniumą, ir su manicheizmu, bet pakartosiu – abu šie polinkiai buvo grėsmingi intelektiniame plane – Miłoszas tik išbandydavo savo protą kraštutine argumentacija; o dvasiškai ir gal gyvenimo instinktu, temperamento gaivališkumu siekė pilnatvės, harmonijos, išsipildymo.

Per gyvenimą jį vedė pasaulio spalvingumas ir vaikystės rojuje patirtų vertybių ilgesys. Paskui dėl šios priežasties, persunktas nepasiekiamos Gimtosios Europos ilgesio, jis jautriai juto ir šešėliavo žemą bet kokio nacionalizmo ir Ulro žemės prigimtį. Tuo tarpu Franaszeko knygoje nėra to prieštaringas Miłoszo pagundas vienijančio vientisumo, pilnatvės ilgesio ir jo atkaklaus įsiklausymo į nebylius tapusius balsus, iš to prarastojo rojaus jį pasivejančius priminimus. Tai lemia, kad Franaszekas pavaizdavo Miłoszą taip, tarsi kone kiekviename skyriuje tai būtų buvęs vis kitas žmogus ir iššokęs iš „problematikos“ dėžės lyg marionetė, tampoma už virvelių kaskart vis naujų mentorių.

Kai žinai, kurie momentai sukeldavo ūmias Miłoszo reakcijas, ir skaitai apie jas Franaszeko knygoje, pribloškia tai, kad jis ne visuomet sugeba įsigilinti į reakcijas pažadinančius mechanizmus, kurie išjudindavo Miłoszo emocijas ir nukreipdavo veiksmus.

Pavyzdžiui, Miłoszo aprašytos okupacijos apmąstymai mokė mane ir mano kartą, kaip ieškoti kitokių politinių sprendimų negu sukilimas ir kova, kaip atsikratyti neprotingo romantizmo. Miłoszas priėjo prie tų išvadų okupacijos metu, mes – aštuntajame, devintajame dešimtmetyje. Šiandien vėl grįžta naivi vizija istorinių mechanizmų, kurių tuomet atsisakėme, kuriuos Miłoszas dar karinės padėties metu pasmerkė apybraiža *Szlachetność, niestety* („Kilnumas, deja“).

Franaszekas, reikšdamas viltį, kad Miłoszas būtų radęs savyje jėgų solidarizuotis su kovojusiais ir būtų įsitraukęs į sukilimą, gal tiesiog nežino, kiek patyrimų reikia užmiršti, kad su visu naivumu vėl pakartotum tokią tautinio išsivadavimo mantrą. Miłoszas prieš sukilimą pajėgė suprasti, kad nacizmo esmė yra tai, jog jis padaro neįmanomus solidarumo gestus ir išdegina bejėgiams svetimos mirties liudytojams pažeminimo žymę. Pro langą Varšuvos gatvėje pamatytas vaizdas, kaip nebaudžiamai nužudoma jauna žydė, turėjęs jį priversti suvokti tai dar kartą; intelektualiai jis tai suprato gerokai anksčiau, nes domėjosi totalitarinių santvarkų – ir sovietinės, ir nacistinės – esme jau ketvirtajame dešimtmetyje. Okupacijos metu Varšuvoje jis studijavo religinių karų istoriją, išleido pirmą tuomet kurtos poezijos antologiją, dalyvavo pogrindiniame kultūriniame gyvenime ir parašė eilėraščių, kurie, Marko Edelmano, Varšuvos geto sukilimo vadovo, nuomone, išgelbėjo lenkų tautos garbę, o literatūros istorikų nuomone – perkėlė poeziją į dabartinius laikus, jų pelenų, kraujo ir nusikaltimų kasdienybės spalvas papildė vilties ir sunkaus tikėjimo tonais. Biografas registruoja tuos faktus, bet neslepia, kad, anot jo, poetui to buvo „per mažai“. Subrendęs, kai rašo apie jausmus, jis su jaunatvišku nerūpestingumu pasižiūri į okupacinius Miłoszo išgyvenimus ir jo tuometinę vienatvę. Neklausia, kas būtų mūsų kultūra be tokio „individualistinio“ (Miłoszo apibrėžimas) dvasinio pasipriešinimo.

Miłoszas gal jautė neišvengsiąs literatūrinės skaistyklos. Jis norėjo biografijos. Kai amžininkų ausis jau nepasiekia jo balsas, o jo kūryba laikinai neranda priėjimo, tik jo gyvenimas, tai yra intriguojanti biografija, gali nustatyti naują toną, kad būtų pramintas kelias į jo kūrybą.

Franaszeko parašytoje Miłoszo biografijoje yra ir kitų esminių ydų. Kada nors nuskambės klausimai apie Miłoszo požiūrį į naująją Lenkiją, į opoziciją, į nepriklausomos Lenkijos jėgų struktūrą. Bet kurią akimirką su diskusijos apie naująją Europą banga bus priminta Kitos Europos problema, tai yra dešimtmetį trunkanti diskusija apie naujos Gimtosios Europos ir Rytų Europos dvasingumo atsinaujinimo galimybes, persiritusi tarp Europos intelektualų, tarp jų ir per žurnalą „Zeszyty Literackie“. Miłoszas ieškojo tai pasaulio daliai tinkamų raidos būdų, vengdamas vartotojiškos ir bedvasės kapitalizmo kultūros klystkelių, didžiarusiško galios ir patvaldystės kulto, lenkiškos nacionalistinės vienos tautos, vienos religijos, vienos tiesos valstybingumo tradicijos. Kaip ir ankstyvoje jaunystėje, palaikė vertybes, kurias teikia regionalizmas (tapatus prieraišumui prie mažos tėvynės), tai yra savo senoje tradicijoje įsišaknijusių skirtingų kultūrų gerbimą, apsaugą ir stiprinimą, už demokratiją, laisvę, respublikoniškas vertybes, federacinę uniją ir tokių valstybinių organizmų bendradarbiavimą. Kalbėjo apie religijos ir dvasinio gyvenimo vaidmenį, bet ir apie pasaulietinės, nuo Bažnyčios ir partijų įtakos atskirtos valstybės reikalingumą. Buvo gal paskutinis svarus balsas, kuris užsimindavo apie vadinamąjį trečią kelią, bent apie drąsą priminti dvasines vertybes, kurias į visuomeninį gyvenimą tos visuomenės įnešė pasipriešinimo komunizmui metais. Liko nepakankamai įvertintas Miłoszo ryšys su Watu jų požiūrio į poeziją ir istoriją kontekste. Nepakankamai įvertintas Paryžiaus laikų bičiulių, turėjusių savo, besiskiriantį nuo žurnalo „Kultura“, požiūrį į kultūros ir literatūros reikalus, vaidmuo; tai buvo Aleksandras ir Olia Watai, Czesławas Miłoszas, Józefas Czapskis, Janas Lebensteinas, Olga Scherer, Zygmuntas Hertzas, kunigas Sadzikas, kartais Zbigniewas Herbertas ir susirašinėjant Aleksandras Schenkeras. Ši aplinka nužymėjo gravitacijos lauką Miłoszui išvykus į JAV. Apie tos aplinkos leidybines iniciatyvas ir Miłoszo poezijos įtaką pasauliui kalbama specialiame „Zeszyty Literackie“ numeryje *I książki mają swój los* („Ir knygos turi savo likimą“). Franaszeko studiją apie nepaprastai sąmoningą, ilgametį ir ištvermingą darbą lenkų literatūros, ypač poezijos, ūkyje taip pat papildo mūsų parengta Iwaszkiewicziaus korespondencija su Miłoszu (*Portret podwójny*, „Dvigubas portretas“) ir Jeleńskio su Miłoszu (*Korespondencja*, „Korespondencija“). Tai buvo gal vieninteliai žmonės, turėję asmeninę viziją apie vaidmenį, kokį lenkų poezija atlieka pasaulinėje kultūroje, suvokiantys jos specifiką, funkcijas, istoriją, tradicijas. Mintis apie tai, kad poetui turi būti būdingas šeimininko požiūris į literatūrą, nebuvo Miłoszo fanaberija. Jis to išmoko iš Iwaszkiewicziaus, bet, tebūnie leista pasakyti, tokią pareigą jautė didžiausi tų kartų lenkų kultūros reprezentantai: Czapskis, Mycielskis, Stempowskis, Watas, Giedroycas, taip pat kiti, tokie kaip Miłoszas ar Wyka; Pawełas Hertzas, Lutosławskis ar Kołakowskis ir Błońskis. Taip pat komunistai, tokie kaip Borejsza, kuris po II pasaulinio karo įkūrė pirmas Lenkijoje valstybines leidyklas. Tų karų už mūsų kultūros dvasinį modelį ir jos klimatą ir, plačiau, Lenkijos viziją istorija vėliau gimusiems tapo nepastebima, kuo gal paaiškintina tai, kodėl Miłoszo biografas smerkia jį už tai, kad jis laisvę pasirinko „tiktai“ todėl, kad jau negalėjo spausdintis šalyje, tarsi apgailestaudamas, kad jo herojus neįstojo į kovojančios opozicijos gretas... Tik iš jokių prierašų nesimato, į kokios ir kieno suformuotos.

Tačiau šios pastabos neturi užgožti mano žavėjimosi didžiuliu Andrzejaus Franaszeko veikalu. Tūkstančio su viršum puslapių apie Miłoszo gyvenimą ir kūrybą autorius atkreipė dėmesį į tai, kas svarbiausia: „Vis dėlto kaip perteikti genijų? Tą momentą, kai virš netikrumo, kančios, pagundų pakimba nepasiekiama gaida, žodžių linija?“ Tad gerai, kad Franaszeko biografija žadina smalsumą ir palieka nepasisotinimo jausmą.

BARBARA TORUŃCZYK

„Zeszyty Literackie“, 2011, Nr. 4 (116)
Vertė Kazys Uscila

Šventojo Izidoriaus Artojo kultas Bolivijoje

Gegužės 15 dieną pasaulio katalikai minėjo žemdirbių globėją šv. Izidorių Artoją (1070–1130). Dėl stebuklingų įvykių, nutikusių Ispanijos karališkajam sostui, jis laikomas ir Madrido globėju.

Izidorius gimė Madride, Ispanijoje. Pasakojama, kad tėvai, labai neturtingi valstiečiai, nuo mažumės jam ugdė dievobaimingumą. Visą gyvenimą tarnavo pas ūkininkus, dirbo žemę, bet pasižymėjo šventu gyvenimu ir meile aplinkiniams. Dar vaikas būdamas pradėjo dirbti pas ūkininką netoli Madrido. Anksti ryte keldavosi melstis, o darbo nepradėdavo neišklausęs mišių. Ūkio darbininkai tuo nebuvo patenkinti ir pasiskundė šeimininkui, esą Izidorius netinkamai ir aplaidžiai dirba. Ūkininkas stebėjo, ar tie skundai pasitvirtins, ir, kol Izidorius dalyvavo mišiose, išvydo vietoj jo kažką, lyg angelą, arklu ariant lauką, o jaučiai jį traukė taip, tarsi juos būtų valdęs tikras kaimietis. Kitas pasakojimas byloja, kad dėl to paties darbininkams apskundus Izidorių ūkininkas kiekvienam atskirai paskyrė prižiūrėti žemės sklypą. Atėjus derliaus nuėmimo metui paaiškėjo, kad Izidoriaus derlius buvo dvigubai gausesnis nei kitų. Šiems pasakojimams pasklidus po pasaulį Izidorius pelnė vargingiausiai gyvenusių žemdirbių pagarbą ir pasitikėjimą.

Bolivijoje, kaip ir Lietuvoje, šventojo kultas paplito su krikščionybe. Centrinės Bolivijos aukštutinių ir žemutinių slėnių žemdirbiai iki šiol pasikliauja šventuoju, su atsidėjimu švenčia jo gimimo dieną. Šventei ruošiamasi nuo pat ryto. Jaučiai nuplaunami, nuglostomi ir pakinkomi po du, prie jungo pritaisomas medinis arklas (iki šiol kaimuose naudojamasi tokia žemės ūkio technika), o jų galvos ir ragai padabinami įvairiaspalvėmis juostomis, kaspinais, tarp ragų įstatomos Bolivijos trispalvės. Vienas kitas kaimietis, turintys kokį traktoriuką, į šventę atvyksta panašiai jį papuošęs, neapsmukusiais drabužiais. Žemdirbiai su jaučiais susirenka prie bažnyčios ar koplyčios. Jeigu yra galimybė, mišios laikomos lauke, tad jose dalyvauja ir jaučiai. Žmonės šalia jų nublanksta.

Prieš tokią minią išstatoma šv. Izidoriaus statula arba koplytėlė. Be to, žemdirbiai iš namų susineša ir šalia sustato šventajam paskirtas koplytėles (Lotynų Amerikoje žmonės namuose laiko šventųjų globėjų koplytėles). Pirmamečių jaučių uodegų sruogas šeimininkai neša ir riša ant šv. Izidoriaus rankos ar apkaišo jam skirtą koplytėlę.

Kiekviename krašte šventasis Izidorius yra įgavęs vietinių bruožų. Kadangi jis buvo Ispanijos žemdirbys, tai ten vaizduojamas su anų laikų ispanų sodiečio rūbais. Jėzuitams Lietuvoje išplatinus šv. Izidoriaus kultą, mūsų krašto liaudies mene jis vaizduojamas su lietuvio ūkininko sermėga ir drobiniais marškiniais, šiaudine skrybėle ir per petį perjuosta pinta sėtuve. Bolivijos kečujai jį taip pat aprengė kaip savą – ponču, megzta andiška kepure ir skrybėle ant jos. Žinoma, visur greta šventojo – simbolinė jaučių (arba arklių) dvikinkė, neretai ir angelas.

Po mišių kiekviena dvikinkė ir jos šeimininkas pašlakstomi švęstu vandeniu, ir nusidriekia kolona arti lauko. Kadangi šv. Izidorius yra žemdirbių globėjas, nepamirštama ir Žemė Motina – Pačamama. Jai nuliejama geriamoji auka – čičos, kukurūzų alaus, puodeliai, ja gausiai apšlakstomi ir gyvuliai. Pakyla ariamos žemės dulkės, čolitos, vietinės tradiciškai dėvinčios moterys, į žemę simboliškai beria pupų ir kitų sėklų. Į moterų skrybėles namiškiai deda netikras pinigų kupiūras, išreikšdami padėką už praėjusį ir tikėdamiesi gero būsimojo derliaus.

Staiga raitas ant arklio atjoja skrybėlėtas raitelis, vaizduojantis Izidoriaus ūkininką, taip pat ir – ispanų kolonistą. Jis energingai šuoliuoja aplink jaučių su plazdančiomis Bolivijos trispalvėmis ariamą lauką. Ūkininkui šūktelėjus, kad jau laikas baigti arti ir reikia eiti švęsti, visi susirenka prie šv. Izidoriaus koplytėlės, susineša čičos bidoniukų, išsivynioja maisto lauknešėlius. Vėl gausiai lieja čičą – dalijasi gerove su Žeme Motina, palaikančia žemdirbių gyvybę, po šventojo kojomis beria kokos lapelius, be kurių nuo seniausių laikų neįsivaizduojama aukštikalnių slėnių žemdirbių kasdienybė ir ritualai.

Lietuvoje Šv. Izidoriaus diena minima kaip sėjos pabaiga, o Bolivijoje tuo laiku derlius jau būna nuimtas (gegužė ten – rudens mėnuo), todėl šaltuoju metų laiku žemė tarsi apklostoma ilsėtis laukiant, kol prasidės lietaus sezonas, ir tikintis, kad sėklos kris į derlingą žemę ir bus apsaugotos nuo gamtos išdaigų.

MARGARITA GAUBYTĖ

Autorės nuotraukos

Kam reikalingas žiogas?

Tikriausiai daugelis yra girdėję pasakėčią apie skruzdę ir žiogą? Skruzdė joje giriama už tai, kad visą mielą vasarėlę plūkėsi ligi devinto prakaito, kad prieš žiemą apsirūpintų ūkiška gerove. O vargšas žiogelis peikiamas už tai, kad nuo pavasario ligi rudens nieko daugiau neveikė – tik čirpino ir čirpino smuikeliu, tad, žiemos sulaukęs, neturėjo nei kur prisiglausti, nei ką į burną įsidėti.

Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad žiogelį iš tikrųjų reikia pasmerkti, pirštu piktai pagrasinti ir pasakyti: „Na na na! Negražu taip elgtis... Tu, slinki begėdi, per vasarėlę tik griežei ir griežei, tad per žiemą nei pastogės, nei maisto negausi, stipk iš šalčio ir bado, po sniego patalais palindęs, nes darbštuolėlių skruzdėlių buveinėje tau nėra vietos.“

Tačiau neskubėkim pakniopstom žiogelio teisti. Tik iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad jis smarkiai nusikaltęs. Jei šiek tiek atidžiau į šį reikalą pasižiūrėsim, visai kitoks vaizdelis prieš akis nušvis... Juk pamiršom, kad žiogelis yra menininkas, todėl nevalia jam pavydėti talento. Visiems turėtų būti aišku, kad ne kiekvienas padaras nuo prigimimo sugeba išmokti smuikeliu gražias melodijas kitiems palei ausis vedžioti.

Jei per gimtinės laukelius nori plūgą traukti ar gilų griovį pakelėje kasti, tereikia turėti daug jėgos – ir pirmyn į šviesią ateitį rankoves atsiraitojus... O norėdamas išmokti smuiko stygas taip brūžinti, kad jos graudžiai arba linksmai imtų įvairias melodijas vinguriuoti, turėsi daug ašarų ir prakaito išsunkti, kantrybės ir laiko išeikvoti. Todėl man žiogelio labai gaila. Gaila dėl to, kad jo muzikavimo niekas neįvertino ir, artėjant žiemai, taip žiauriai paniekino, atstūmė – kaip kokį paskutinį netikėlį, baisų nusižengėlį.

Gaila ir darbų nualintos skruzdėlės. Juk ji visą vasarą nugarėlę lenkė, neturėjo kada saulės šviesa pasidžiaugti, todėl ir žiogelio muzikavimo negirdėjo. Ar gali būti laimingas tas, kuris per savo darbus šventos dienelės nepažįsta? Darbui atsidavęs darbštuolis net žiemą atilsio negali sulaukti... Galiu galvą guldyti sakydamas, kad net žiemą skruzdėlė savam dvarelyje negali saldžiai pasnausti, nes ir sapnuose ji darbuojasi, mat, be darbo, gyvenime nieko daugiau nėra pažinusi.

Ar verta taip gyventi, kad, pavalkų nuo sprando nenusimetęs, tiesiai giltinei į glėbį šoktum? Vergiškai dirbdamas tik juodą žemę po nosimi tematysi, o juk muzika ir kitokios meno grožybės leidžia dangaus platybes virš galvos paregėti, tarp žvaigždžių mintimis palakstyti.

Jei žmogus gyvena be muzikos, poezijos, teatro, nuostabių paveikslų, pradeda imti baimė, kad jo kraujas greitai į žvyrą pavirs ir aklinai akmenukais gyslas užkimš. O tada joks daktaras nesugebės jų iš žvyro išvaduoti, kad tikra gyvastis vėl jomis galėtų tekėti.

Iš tokių mano pasvarstymų nederėtų juoktis, už pilvo susiėmus. Negi nematot, kiek daug aplinkui susiraukusių, lūpą atvėpusių, gyvenimu nepatenkintų žmonių? Zirzia lyg pasamdyti, nesugeba nei saulele, nei mėnesėliu, nei žvaigždelėmis pasidžiaugti. Pamiršta Viešpačiui padėkoti už tai, kad akis, rankas ir kojas tebeturi sveikas, kad be klausos aparato žiogelio smuikelį gali girdėti...

Bet ne, dauguma žmogelių tebėra neprivalgę ir neprigėrę, tokiems besočiams vis maža ir maža...

O baisiausia yra tai, kad jau ne pirmi metai daugelio galvose yra įsitvirtinusi nuostata, jog meno žmonės yra veltėdžiai, todėl neverti gardesnio duonos kąsnelio. Tokiam nusistatymui laikas būtų keliauti į neužtarnautą poilsį.

Žmogaus gyvenimėlis tėra toks trumpas, kad iki mirties akimirkos jam reikia spėti saikingai viskuo pasidžiaugti. Juk visų pinigų vis vien neuždirbsi, visų žemės turtų prie šono nesusikrausi, visų garbės titulų neapžiosi, visų lovos meilių neišmylėsi... O dar vienos gražios melodijos gali ir pritrūkti. Tad žiogelio skriausti jokiu būdu negalima... Žiemą neįsileisti jo pasišildyti į savą pastogę būtų nenusakomai didelis žiaurumas ir dar baisesnė neteisybė.

EDMUNDAS UNTULIS

Būgnas

Būgnas. Jis vis dar skamba manyje. Vis dar atsikartoja ritmingu pulsavimu, keistai primenančiu širdies permušimus, kai užtrunki sporto salėje ar pasilenki užsirišti bato. Tokiomis akimirkomis norisi giliai įkvėpti ir grąžinti ramų upelio tekėjimą į kūno indą, pamiršti visus purvinus batus, suteptus kilimus, princeses, miegančias kitų riterių lovose. Tačiau noras – tai tik viena iš dalių, kita dalis, užpildanti spynas mažais metalo gabalėliais ir praskleidžianti gėlių žiedus, yra laukimas. Viena yra laukti, kada būgnas prabils, ir visai kas kita – laukti, kada būgnas nustos aidėti kūnų paviršiais, kelti šiurpulius ir šaukti mus namo.

Mus, amžinai ieškančius savojo kelio, amžinai jo nerandančius ir todėl – geriančius vieną tekstą po kito, sklaidančius knygas, mėginančius prisidengti svetimais žodžiais ir sakiniais, svetimomis metaforomis, kurios mums nieko nereiškia. Tačiau labiausiai – mus, besikartojančius. Mes tarsi būgno ritmas, pamirštas, užgožtas vokalo ir elektrinių gitarų, dusliai aidime kažkur scenos dugne ir viliamės, kad sugebėsime išlikti neatpažįstami, nepastebimi, neįvardinti. Galime užsiauginti ilgus plaukus arba nusiskusti plikai, nešioti kepurę, akinius nuo saulės, o galbūt prisidengti veidą kauke. Mes galime viską ir kai tuo patikime, suprantame, kad būtent būgno ritmas priverčia minią judėti, drebina žemę po kojomis, pranašauja naujojo pasaulio sukūrimą.

Vėliau, po koncerto, kai būgnas ilsisi šalia kitų instrumentų, sukrautų kelioninio autobuso bagažinėje, kai vokalistas prisidega dar vieną cigaretę, o smuikininkas atkemša *nioliktą* butelį šampano, – būgnininkas bučiuoja JĄ. Tą pačią, kuriai buvo skirtos visos tą vakarą skambėjusios dainos. Tą pačią, kuri įeidama į kambarį priverčia visus nutilti ir atsigręžti. Taip, tą pačią, kurios kraujas drėkina vampyrų lūpas, o akys perveria ir parklupdo storiausiais šarvais prisidengusius karius. Būgnininkas šypsosi, glosto jos plaukus ir medituoja tik tai, kad jo vietoje galėtų būti bet kuris iš mūsų. Jis nesijaučia stebukladariu ir negalėtų iš skrybėlės ištraukti jokio gyvo-negyvo gyvūno, jis gali tik išklausyti ir todėl pats sau primena kunigą, tarpininkaujantį tarp mūsų ir ritmo, vedančio į priekį. Tas ritmas pulsuoja paslaptimi ir būtent todėl ji nebijo padėti galvos jam ant kelių, nebijo užsimerkti ir vėliau atkartoti kiekvieną judesį, kuris slepiasi tamsiuose kambariuose, užtraukus užuolaidas ir užvėrus duris.

Būgnas – tai įrankis, kurį galima pakeisti lygiai kaip žmogų, laikantį rankose lazdeles. Galima pakeisti, atkartoti, perkurti, pabrėžti ir sureikšminti, tačiau visa tai – afišos ir sceniniai kostiumai. Esmė yra būgnas, kuris skleidžiasi tarsi arbatžolės, užpiltos verdančiu vandeniu. Būgnas, kuris lyžteli tavo pirštų galus, ir būgnas, kuris sako, kad visos gėlės skirtos vien tau.

Vadindami daiktus vardais, kurie jiems nepriklauso, galime sukurti visai kitą pasaulį. Tokį, kuriame nereikia laikytis taisyklių ar lygiai taip beviltiškai stengtis jas laužyti. Pasaulį, kuriame galime eiti per vieną langelį į bet kurią pusę. Netgi įstrižai. Pasaulį, kuris išsprogdina iš mūsų sąmonės materijas ir virsta reiškiniu, kuriam nusakyti pritrūkstame žodžių. Tada belieka šypsotis. Tai vienas iš patyrimų, kuris užpildo savimi ir visuomet atspindi tai, ką norime pasakyti. Keisčiausia, kad pasakyti mes nenorime nieko – tiesiog užsimerkti, išskleisti sparnus ir suktis ore. Suktis dulkėmis prieš neaprėpiamo dydžio garso kolonėles. Suktis ir nejausti apsvaigimo nei pykinimo, baimės nei neapykantos, susijaudinimo nei sudirgimo. Suktis, kaip sukasi skalbiniai skalbimo mašinoje ar ratai, kertantys visas ištisines linijas mūsų gyvenimo autostradose. Ir galiausiai – suktis taip, kaip sukasi būgno lazdelės būgnininko rankose. Telieka prisiminti, kad tai – kiekvieno iš mūsų rankos, ir įsivaizduoti, kad dabar viskas priklauso nuo mūsų, nuo patikėjimo, jog vienu metu galime būti dviejose vietose. Dviejuose saulės spinduliuose, dviejuose žolės daiguose, pokyliuose, netgi automobilių plovyklose ar prašmatniausių restoranų virtuvėse. Tačiau du tėra tik vienas iš skaičių. Galime būti tuo, kuo norime, tiek, kiek norime, ir taip, kaip norime. Visa tai parašyta ant būgno, tik mes to nematome, nes būgnas – tai jau nebe instrumentas, tai vardas, kuriuo galime pavadinti savo sūnus ir dukteris, brolius ir seseris. Tai vardas, kuriuo galime pavadinti daiktus ir reiškinius. Tai vardas, kuriuo galime šaukti save, paklydusius nakties tamsoje ar daugiabučių žaidimų aikštelėse.

Būgnas niekada nepaleidžia. Jis sugriebia tave ir purto, kol prisipažįsti skundęsis be pagrindo. Jis pasodina tave prie stalo, įpila kavos ir įsiklauso į visus tavo žodžius. Jis prieštarauja tik todėl, kad parodytų, jog tu gali argumentuoti savo nuomonę. Jis yra tavyje kiekvieną rytą, kai taip sunku keltis, ir kiekvieną vakarą, kai taip nesinori miegoti. Jis yra tavo, kol vaikštai parke ir kol džiaugiesi naujais marškiniais parduotuvės matavimosi kabinoje. Jis esi tu, išlaisvinantis save ir glostantis jos švelnius odos žemėlapius.

Nuorūkos ir tušti buteliai tėra pastatai, kuriuose gyvena laukimas. Kartais tu net nesusivoki vaikštantis ant atbrailos, kartais jautiesi blankus ir prislėgtas. Tačiau tuomet, kai vokalo ir elektrinės gitaros dialogą papildo būgnas, tavo akys atsiveria į sodą, kuriame niekada nepabosta suptis tarp dviejų obelų pakabintame hamake. Tas sodas yra tavo išsigelbėjimas. Tas būgnas yra tavo raktas. Ta mergaitė yra tavo paslaptis, kuri miega ir šypsosi, kviečia tave į puotą, siunčia tau ženklus – gesina žvakes ir dūmais paverčia pirmykštes bendruomenes. Dūmais, debesimis, olų piešiniais.

Jie vis dar skamba, vis dar vaidenasi ritmingu širdies plakimu, vis dar aidi. Būgnai, lygiai kaip žmonės, aptempti oda ir pakaustyti formomis, nuo kurių šitaip lengva – tik pagalvok – atsispirti.

PAULIUS NORVILA

Kaip ir visa tai, kas iš jų gimsta

Tai galėjo būti nuostabiausias barono Maigelio rytas, nes jo mama, pečiuita ir nepaprastai įkyri moteriškė, kaip paprastai nepasiliko namuose skalbti vakarykščių kojinių ir, pasipuščiusi padus, iškulniavo į neįtikėtinai keistą randevu – kuriame viskas *incognito*. Baronas Maigelis, pakerėtas esamos padėties, taip džiaugsmingai stulbo, kad jo kojos įaugo į žemę, o rankos susitapatino su kambario sijomis. Taip baronas Maigelis pamažu pakeitė erdvę ir laiką. Jis tapo amžinąja gėle.

baronui maigeliui dažnai kartodavo
tu klausyk mamos ir daryk viską ką liepia
nes tik ji viena tave žindė
ir jeigu ji išeis į randevu x
niekada nevėpsok į sienas
nes tapsi kai kuo

O ir pono Kaklaraiščio diena žadėjo būt įspūdinga. Kadangi sūnus, jo didžioji klaida, kaip mėgdavo kartoti ponas Kaklaraištis, netikėtai virto nuostabiausiu medžiu, vaisių turtinga obelimi. Taigi ponas Kaklaraištis begėdiškai raškė tuos obuolius, o obelis dar bejėgiškiau keikės, nes tik motina supras, koks siaubingas jausmas, kai tave raško ir drasko vyras iš geidulio, kurį nori nudėti.

ponui Kaklaraiščiui dažnai dainuodavo dainą
kurioje nebuvo žodžių ir raidžių
kurioje nebuvo garsų
o ta daina visus vienydavo
kraugerius ir plėšikus, niekšus ir paprastus žagintojus
ir tada jie tapdavo viena jėga
pasirengusia pramušti materiją

Taip pat ir mamai, ugniaplaukei namų prievaizdei, vaidenos pats nuostabiausias vakaras. Kadangi ji, užuot skalbusi vakarykštes kojines, pasikvepino brangiais saldžiais kvepalais ir panėrė į rytą, kuris ūmai virto vakaru. Ir mama, ugniaplaukė namų prievaizdė, eidama alsuojančiomis tako plytelėmis, žinojo, kad visi aplinkiniai: medžiai, žmonės, mašinos, visi jie ir visos jos yra pakviesti į randevu x, ir kaip sunku niekam neprasitarti ir ramiai sau kulniuoti, kai tu esi šio vakaro princas, o deguonis – tai karieta. Taigi ugniaplaukė namų prievaizdė nardė po tamsą, krenkšdama ir cypaudama kaip vaikas, kol naktis, pastebėjusi įsibrovėlę, pakvietė galvažudžius. Saugokis! Juk šį rytą buvai perspėta vieno keisto horoskopo:

net jei būsit pakviesta į randevu x
nepraraskite budrumo
o dar geriau – į pasimatymą neikite
nes galvažudžiai iškviesti vakaro šeimininkės nakties
netruks jus sugauti

Kai žiaurieji galvažudžiai atliko jiems įprastą darbą ir jau norėjo patraukti kas sau, nužudytoji garsiai prabilo:

– Ne! Juk jį tuoj visai nuraškys!

Galvažudžiai, supratę padėties rimtumą, jiems įprastomis manieromis patraukė į butą Nr. 912, ten turėjo laukti kai kas.

nes galvažudžiams tamsa prieš miegą sekdavo pasaką
apie ugniaplaukę moterį, kuria jiems reiks pasirūpint
o jeigu ta moteris, jau nugalabyta, prabilsianti
jiems – ne išsiskirstyt kas sau
bet pasipuščius padus mestis į butą Nr. 912
ir bent kartą įvykdyti tvarką

Kai nakties tarnai jau vėrė vyšninės zomšos duris, ponas Kaklaraištis sau įprastomis manieromis rūkė pasirėmęs į medį ir, o dieve, atrodė ketinąs nudobti paskutinį mohikaną – paskutinį raudonskruostį obuoliuką!

– Niekše, nemėgink. Nudobsim tave!

Tačiau ponas Kaklaraištis buvo ne iš tų, kurie ko nors išsigąs, prieš tai nepamėginę išgąsdinti patys.

– Viskas tvarkoje, ponai. Atsitraukit! – ir liesa išdžiūvusi ranka pajudėjo paskutinio obuolio link. Liko vos keli centimetrai.

Tuo metu, visų nuostabai, prabilo obelis, kurią ponas Kaklaraištis, barono Maigelio tėvas ir ugniaplaukės namų prievaizdės vyras, jau visai bebaigiąs nuraškyti.

– Bet viskas tvarkoje! Juk aš savo nelemtą gyvenimą iškeičiau į amžinosios gėlės jausmus ir galią! Viskas tvarkoje, vyrai, viskas tvarkoje!

Čia prabilo ir ponas Kaklaraištis:

– Viskas tvarkoje, vyrai, viskas tvarkoje! Juk aš išsižadėjęs savo įprasto mieguisto gyvenimo išdrįsau nors kartą kartelį pakelti ranką prieš save, prieš savo kraują, kad ir niekingą, o jei jau taip norite – prieš savąją florą.

Atėjo eilė moteriai prievaizdei:

– Bet viskas tvarkoje, draugai o mano, *vsio v poriadke*! Aš irgi metusi savo įkyrėjusius darbus išėjau į randevu x, ten sutikau septynis niekšus ir, o dieve, kaip iš pradžių man buvo gera!

Taigi septyni galvažudžiai išlapnojo kas sau, tik šeima šeimynėlė liko stovėti kaip buvus. Tačiau žmogus ten buvo jau ne žmogus, o medis – ne medis.

nes šeima liks šeima
net jeigu keisis matmenys ir šaknys
nes spalvos, kuriomis regime pasaulį – netikros
o garsai – tik pavieniai tilindžiai
taigi kai skrenda balandis, niekada nežinome, kur jis nutūps
bet tikrai žinome, kad kuras jam baigsis

MARIUS PLEČKAITIS

Ieškau skaitytojo

Senbazuru matematika, arba Kaip perdirbti laikraštį

Viena išlankstyta gervė – išgydyta viena tūkstantoji ligos.
Vienas išlankstytas žmogus – nieko.
Vadinasi, mums reikės tūkstančio gervių.
Vadinasi, visai neapsimoka lankstyti žmonių.

P. S. Žinoma, yra ir daugiau būdų panaudoti laikraštinį popierių, kuris dažniausiai gaminamas iš augalinės masės, sugeriančios ir sulaikančios tipografinius dažus. Būtent todėl jis yra puikus absorbentas, gebantis sugerti ne tik nereikalingą drėgmę, bet ir nemalonius kvapus.

P. P. S. Žinoma, galima ir nenaudoti laikraščio. Tik kad iš kompiuterio gervės neišlankstysi.

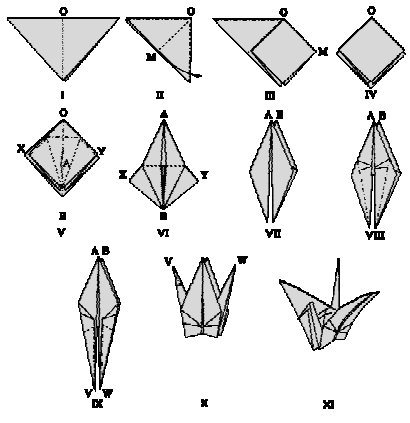

Scenarijus

LĖTAI PASIKRAPŠTYKITE PAKAUŠĮ.
.
.
ŠIEK TIEK SUSIERZINUSIU BALSU:
– *NESĄMONĖ...*
.
.
GARSIAU:
– *ČIA VISIŠKA GRAFOMANIJA.*
.
.
DAR GARSIAU IR TRIUMFUOJAMAI:
– *AŠ GERIAU PARAŠYČIAU.*
.
.
IŠ KIŠENĖS IŠSITRAUKITE TUŠINUKĄ IR ČIA PAT PARAŠYKITE GERIAU.
.
.
LAIMINGA PABAIGA.

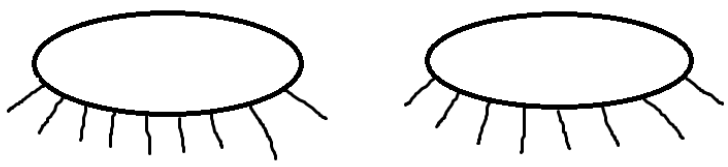

Čia yra vietos Jūsų akims. Jei norite žinoti, ką turiu omeny, pirštais pradurkite skyles čia pateikiamuose ovaluose ir popieriaus lapą prisidėkite prie veido. Būtent tai, ką pamatysite anapus, aš ir noriu Jums parodyti.

Skelbimas

Dėmesio. Renku sapnus. Siųskite el. paštu insomnija@ymail.com.
Garantuoju visa ko konfidencialumą ir atlygį.
Laukiu.

Įrašykite praleistus žodžius

Interviu su gerb. _____.

– Laba diena, sveikinu patekus į interviu žanrą. Dabar Jūs esate atsakymų šeimininkas.
– _____.
– Gal papasakokite trumpai, kodėl dar prieš keletą akimirkų savo veidą slėpėte po kauke, pagaminta iš laikraščio?
– _____.
– Kaip įdomu. Ir ką gi Jūs šitaip pamatėte?
– _____.
– Gal sulaukėte netikėtos aplinkinių reakcijos? Ar buvimas su kauke Jus kaip nors išskyrė iš kasdienės minios?
– _____.
– Ar bent šiek tiek jautėtės kvailai?
– _____.
– Kaip manote, ar būtų galima tokį metodą pavadinti naujuoju interaktyviuoju skaitymo būdu?
– _____.
– O gal hepeningu?
– _____.
– Tai visgi ar atsakėte į klausimus?
– _____.
– Ar pirštais išdūrėte skyles nupieštuose ovaluose?

Parazitai gyvena parazitiškai

Parazitizmas (graikiškai *παρασιτισμός*) – d**V**iejų rūšių organ**i**zmų antagonistinė **S**ugyvenimo forma, kai vienas organizmas (parazi**t**as) gyvena ir m**i**nta ant kito ar kitam**e** organizme („šeimininke“) ir su**k**elia jo funkcijų susilpnėjimą ar žūtį. Parazitizmas artimas plėšrai, nes poveikis „šeimininkui“ yra panašus.

Parazi**t**ai – visi vir**u**sai, kai kurios bakterijos **ir** grybai. Yra net parazitinių **a**uk**š**tesnių augalų, gyvenančių ant kitų augalų. Daugelis vienaląsčių, kirmėlių ir nariuotakojų gyvena parazitiškai.

Parazitizmo atsiradimas apima ilgą evoliucijos tarpsnį. Galbūt kai kurie gyvūnai pradėjo parazituoti atsitiktinai patekę į kitų gyvūnų organizmą, kur rado palankias sąlygas. **Čia** jie yra aprūpinti maistu, o ryšį su išorine aplinka palaiko per šeimininko organizmą. Dėl to daugelio parazitų sandara supaprastėjo, susiredukavo arba visai išnyko kai kurie organai. Tačiau parazitai turi g**e**rai iš-vy**s**tytą d**a**ugini**m**osi sist**e**mą, kuri užtikrina jų išlikimą net ir nepalankiomis sąlygomis. Be to, jie nepaprastai vislūs. Veikiant gamtinei atrankai, išgyvena tik tie parazitai, kurie sugeba intensyviai daugintis, nes daug gemalų neišgyvena dėl šeimininkų kaitos. Be to, **didžiausi** helmintų kiaušiniai ir pirmuonių cistos gana atsparios nepalankioms aplinkos sąlygoms.

Parazitas savo šeimininką veikia įvairiai. Visų pirma būdamas jo kūne paveikia jį mechaniškai. Pavyzdžiui, tokių **parazitų** kaip echinokoko pūslė spaudžia organus ir trukdo jų funkcijas. Kaspinuočiai ir askaridės gali sukelti žarnų nepraeinamumą. Kepeninės siurbikės ir askaridės gali užkimšti tulžies latakus ir sukelti mechaninę geltą.

Sunaudodami dalį savo šeimininko suvirškinto maisto, parazitai gali jį labai nualinti ar apnuodyti organizmą nuodingomis cheminėmis medžiagomis – toksinais. Be to, kai kurie **parazitai**, nualindami šeimininko organizmą, sudaro palankias sąlygas kitiems patogeniniams organizmams veistis.

Paslaptis

Man patinka žiūrėti televizorių. Labiausiai mėgstu loteriją, nes jos vedėja Gražina yra graži ir gera. Ji daug kalba, o kai nekalba, tai šypsosi. Ir dar dalina prizus. Aš ją myliu. Dar mėgstu laidas apie banditus. Visų banditų akutės mažos, plaukučiai trumpi. Jie nemoka šypsotis kaip Gražina, nes neturi dantų, ir niekada nekalba. Užtai jie moka žudyti žmones ir turi mašinas užtamsintais langais. Kai pažiūriu televizorių, einu miegoti. Man visada atrodo, kad po lova gyvena banditas su lenktais nagais, kuris nori išrauti mano dantis ir susidėti juos sau. Kai užmiegu, dažniausiai sapnuoju košmarus. Pavyzdžiui, kaip vienas banditas kapoja Gražiną į gabalėlius, o ji šypsosi ir kartoja: ak, deja, šįkart Jums nepavyko, bandykite dar kartą. Ir dar kartą! Ir dar! O tada aš dažniausiai prisiusioju į lovą ir reikia keisti patalus. Tai mano didžiausia paslaptis, kurios neturi sužinoti niekas. Nei Gražina, nei banditai.

LAURA ŠVEDAITĖ

Redaktorius: Žydrūnas Drungilas (zydrunas.d@gmail.com).
Dailė: Aistė Paulina Virbickaitė.
Paveldas: Juozas Šorys.
Kalbos redaktorė: Audrė Kubiliūtė.
Maketas: Zita Remeikienė.
Direktorė: Lina Černiauskaitė.
Finansininkė: Danuta Churtasenko.
Savaitraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“.

ISSN 1392-7760. 3 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1560 egz.
Redakcijos adresas: Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius. Telefonas: 261 37 70.
Elektroninis paštas: satenai@takas.lt.
www.satenai.lt; www.culture.lt/satenai.
Spausdino UAB Ukmergės spaustuvė.
Vasario 16-osios g. 31, 20131 Ukmergė.

„Šiaurės Atėnus“ remia: Kultūros rėmimo fondas; Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2012 metams suteikė 100 000 Lt paramą projektui „Šiaurės Atėnai“: kūrybos ir kritikos paralelės“ (p. 1–3, 8–12).

Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondo“ sąskaita AB banke „Swedbank“ (kodas 73000) LT36 7300 0100 0000 7071.

9 771392 776019